Processutvärdering av verksamheten Sköldpaddan

Kerstin Johansson & Karin Osvaldsson

PROCESSUTVÄRDERING AV VERKSAMHETEN SKÖLDPADDAN 1

FÖRORD 5

SAMMANFATTNING, SLUTSATSER OCH FÖRSLAG TILL FORTSATT ARBETE 7

Sammanfattning 7
Slutsatser om Livskunskap 8
Slutsatser om ungdom, alkohol och droger 9
Sköldpaddans mål och syften 9
En evidensbaserad utveckling 10
Slutsatser och fortsatt arbete 11

UPPDRAGETS DELAR OCH RAPPORTENS DISPOSITION 13

Metod 13
Material 13
Processutvärdering 14
Uppdragets syfte och frågeställningar 14
Studenternas projekt 14

BAKGRUND 16

Drogprevention i Sverige 16
Verksamheten Sköldpaddan 17
Organisation 17
För verksamheten uppsatta mål 18
Forskning och tidigare kunskap 19
Om drogförebyggande arbete 19
Samverkan som arbetsform 20
Ungdom, alkohol och droganvändande 21
Livskunskap och social fostran i skolan 22
ÖPP - Örebro Preventionsprogram mot ungdomsdrickande 24

RESULTAT 25

Förstudie 25
Sköldpaddans verksamhet 2003-2005 25
Förankring hos föräldrar 26
Föräldraengagemanget/föräldrastödet 27
Från stat till kommun 29
Drogprevention som styrningspraktik 30
Samverkan 30
Prevention och promotion 32
Sköldpaddan och en evidensbaserad socialtjänst 33
Evidens och erfarenhet 34
Livskunskap 35
Livskunskap som drogpromotiv verksamhet 37
Unga, fritid, alkohol och droger 39
Fritidsgården som social arena 39
Att ”festa” tillsammans - alkohol som biljett till gemenskap 40

Förebilder....41

REFERENSER 44

Studentuppsatser vid SKA 44
Litteratur 44
Aktuella hemsidor – alkohol och narkotika frågor 46
Internationella hemsidor....47

Förord

Hösten 2003 träffades representanter från verksamheten Sköldpaddan vid Hageby socialkontor i Norrköpings kommun och representanter för Institutionen för tematisk utbildning och forskning (ITUF) vid Linköpings universitet för en diskussion om olika utvärderingsmöjligheter av verksamheten Sköldpaddan. Denna dialog ledde då inte till något konkret uppdrag. I januari 2005 togs en förnyad kontakt. Denna förnyade kontakt var inledningen på ett samarbete om en utvärdering av verksamheten Sköldpaddan. Efter dialog har ett konkret utvärderingsuppdrag utformats. Ett avtal mellan Linköpings universitet/ ITUF och programmet för Samhälls- och kulturanalys (SKA) (uppdragstagaren) och Norrköpings kommun/ Socialkontoret Hageby (uppdragsgivaren) angående utvärderingen har skrivits.[1] Till projektledare utsågs fil dr. Kerstin Johansson och fil dr. Karin Osvaldsson.

Enligt avtal skall utvärderingsuppdraget genomföras som en *processutvärdering*. Inom denna processutvärdering har en förstudie[2] (våren 2005) samt en lägesrapport[3] (våren 2006) skrivits.

Huvuddelen av processutvärderingen har genomförts genom att ett antal SKA-studenters arbeten under utbildningen fokuserat mot Sköldpaddan.

I uppdraget har förutom projektledarna följande studenter från årskurs fyra vid SKA deltagit:

Rebecka Berg
Pernilla Fransson
Miriam Kindh
Johanna Mässing

Rebecka Berg har förutom sin magisteruppsats genomfört och skrivit förstudien. Rebecka Berg har även genomfört en fokusgruppintervju med fem av medlemmarna i Sköldpaddans styrgrupp. Denna fokusgruppintervju genomfördes i juni 2006.

Från årskurs två har följande studenter medverkat:

Andreas Andersson
Katerina Dunérholm
Anna Laine
Minna Nilsson
Jennie Åström

Föreliggande rapport är en slutrapport där vi även summariskt redovisar förstudien. I huvudsak fokuseras de olika studentarbetena samt Kerstin Johanssons och Karin Osvaldssons insatser. Det är viktigt att poängtera att projektledarnas roll i denna rapport närmast kan beskrivas som en redaktörsroll. Studenternas arbeten är inte redovisade i egna kapitel. Vi har i stället valt ett tematiskt upplägg av rapporten då flera områden återkom i studenternas arbeten och vi kunde konstatera att rapporten annars riskerade att bli alldeles för omfattande. Vi har därmed, med

[1] Fr.o.m. 1 januari 2006 har ITUF upphört som institution varför uppdraget förts vidare till ISV - Institutionen för Samhälls och välfärdsstudier.

[2] Se Förstudie Rebecka Berg, (2005), *Förstudie till processutvärderingen av verksamheten Sköldpaddan, (i författarens,* uppdragsgivarens samt uppdragstagarens ägo).

[3] Se Lägesrapport Kerstin Johansson och Karin Osvaldsson, (2006), *Lägesrapport till processutvärderingen av Verksamheten Sköldpaddan,* (i författares och uppdragsgivares ägo).

studenternas tillåtelse, bearbetat och i vissa fall klippt in avgränsade delar av studentarbetena i texten. Studenternas arbeten finns i sin helhet att hämta ned från en hemsida vid Linköpings universitet http://www.ep.liu.se.

Vi vill tacka de SKA-studenter som deltagit för deras engagemang och goda insatser. Vi vill tacka Sköldpaddans medarbetare för gott samarbete. Och främst, å våra studenters vägnar, vill vi tacka elever, lärare, fritidsledare och annan personal som låtit sig observeras och intervjuas.
Rapporten tillsammans med två muntliga seminarier under hösten 2006 sätter punkt för uppdraget.

Norrköping i september 2006

Kerstin Johansson & Karin Osvaldsson, projektledare

Sammanfattning, slutsatser och förslag till fortsatt arbete

Denna del i rapporten inleds med en sammanfattning. Vidare försöker vi lyfta fram slutsatser och föreslår områden för fortsatt arbete. Vi har samlat detta under rubrikerna:

Sammanfattning
Slutsatser om Livskunskap
Slutsatser om ungdom, alkohol och droger
Sköldpaddans mål och syften
En evidensbaserad utveckling
Slutsatser och fortsatt arbete

Sammanfattning

Våren 2005 skrevs ett avtal mellan Linköpings universitet/ ITUF och programmet för Samhälls- och kulturanalys (SKA) (uppdragstagaren) och Norrköpings kommun/ Socialkontoret Hageby (uppdragsgivaren) angående en processutvärdering av verksamheten Sköldpaddan. Till projektledare utsågs fil dr. Kerstin Johansson och fil dr. Karin Osvaldsson.

Inom denna processutvärdering har en förstudie[4] (våren 2005) samt en lägesrapport[5] (våren 2006) skrivits. Huvuddelen av processutvärderingen har genomförts genom att ett antal SKA-studenters arbeten under utbildningen fokuserat på Sköldpaddan. Föreliggande rapport är en slutrapport där vi summariskt redovisar förstudien. Huvudfokus i denna rapport ligger på de olika studentarbetena samt Kerstin Johanssons och Karin Osvaldssons insatser. Av utrymmesskäl finns studenternas arbeten endast indirekt redovisat. Vissa textdelar kan alltså vara direkt inklippta från olika uppsatser. Enligt uppdragets avtal skall processutvärderingen utföras vetenskapligt. Den skall särskilt omfatta en forskningsöversikt samt ge en adekvat och representativ bild av verksamhetens syfte, mål och genomförande. Processutvärderingen skall kunna ligga till grund för fortsatt arbete och utveckling av verksamheten.

Sköldpaddan är en drogförebyggande verksamhet som startades i området Hageby i Norrköping i slutet av 1990-talet, och delfinansieras av länsstyrelsen i Östergötland sedan 2003. Syftet med verksamheten är att utveckla och stärka hälsofrämjande och drogförebyggande processer med det primära målet att förhindra missbruk och nyrekrytering av unga missbrukare i Hageby. Det drogförebyggande arbete som bedrivs genom Sköldpaddan har flera olika syften vilka är riktade till olika målgrupper. Ett av syftena är att genom utbildning bidra till att ge personal som arbetar med barn och ungdomar ökade kunskaper om droger och förebyggande arbete samt att genom utbildning öka medvetenheten och engagemanget mot droger bland föräldrar i Hageby. Dessa utbildningsinsatser syftar i sin tur till att förbättra samarbetet mellan olika yrkesgrupper samt att skapa ett gemensamt förhållningssätt gällande droger och drogförebyggande arbete i bemötandet av barn och ungdomar. Ett annat och viktigt syfte med Sköldpaddan är att förstärka barn och ungdomars möjligheter till hälsofrämjande och personlighetsutvecklande aktiviteter. Sköldpaddan ägs och drivs av socialkontoret i Hageby, Norrköping. Verksamheten delfinansieras av medel från

[4] Se Förstudie Rebecka Berg, (2005).

[5] Se Lägesrapport Kerstin Johansson och Karin Osvaldsson, (2006).

Länsstyrelsen i Östergötland. Enhetschef på socialkontoret i Hageby leder arbetet och två socialsekreterare, på vardera 25%, samordnar arbetet med Sköldpaddan och ansvarar för uppdatering kring forskning och metodutveckling inom området. Verksamheten består av en styrgrupp och en ledningsgrupp. Verksamheten har följande uppsatta mål:

- Genom utbildningsinsatser öka medvetenheten och engagemang mot droger bland föräldrar i Hageby.
- Genom utbildning utveckla ett samarbete och uppnå ett gemensamt förhållningssätt till droger bland personal som arbetar med barn och ungdomar i Hageby.
- Genom olika utbildningslag metodutveckla det drogförebyggande arbetet i samverkansgruppen för drogförebyggande insatser i Hageby.
- I samarbete mellan personal kopplade till verksamheten Sköldpaddan, förstärka varierande hälsofrämjande insatser riktade till barn och ungdomar i syfte att förebygga drogmissbruk. [6]

Under Sköldpaddans inledande år gjordes satsningar på olika utbildningslag, föräldracirklar, föreläsningar och informationsblad/broschyrer. Det har gjorts och görs fortfarande aktiva insatser för att engagera föräldrar att praktiskt arbeta med sina barn/ungdomar för att uppnå och skapa en drogfri och meningsfull fritid. Det har genomförts personalutbildningar i olika syften. Behovet har varit stort när det gäller information om droger och förebyggande arbete bland personal som arbetar med barn och ungdomar i Hageby. För att stärka det drogförebyggande arbetet har man det sista året satsat på ”Örebro preventionsprogram” (ÖPP). För att ytterligare stärka det hälsofrämjande arbetet med barn och ungdomar introducerade man under verksamhetsåret (2003) ämnet Livskunskap från förskoleklass upp till högstadiet, på skolorna i Hageby.

Slutsatser om Livskunskap

- Livskunskap är ett skolämne som engagerar eleverna. I de lägre årskurserna är eleverna ganska odelat positiva. De använder också konkret kunskaper de tillägnat sig att kunna verbalisera och på andra sätt hantera känslor så att de t.ex. kan beskriva att de i mindre grad hamnar i konflikt med andra barn.
- För de äldre eleverna förefaller förhållande till ämnet mer komplicerat. De menar att livskunskap är viktigt men önskar att lärarna frångår kursmaterialet i högre grad och i stället kopplar undervisningen tydligare till ungdomarnas egna dagliga närmiljö och sociala verklighet.
- Att livskunskap i skolan kan ses som en del i ett drogförebyggande arbete är inte självklart, varken för yngre eller äldre elever. De verkar dock lättare för eleverna att koppla livskunskap till ökad förmåga till reflektioner om relationer och sexualitet.
- Dock poängterar eleverna att det är väldigt bra att det finns ett forum under skoltid där man kan diskutera alkohol och droger.

Informanterna är alltså överens om att Sköldpaddans arbete med Livskunskap är viktigt för skolorna att arbeta vidare med. De vill gärna ha mer Livskunskap men för att det ska fungera ännu bättre bör kopplingen till elevernas egen vardag och till deras framtid göras ännu tydligare.

[6] Se Förstudie Rebecka Berg, (2005), s. 6.

Som rapporten tar upp i resultatdelen tycks eleverna inte förstå den alkohol och drogförebyggande kopplingen lika tydligt som den om relationer och sexualitet. Är det så att skolan betonar sex och samlevnadsfrågor på bekostnad av de som rör alkohol och droger? En annan del i resultatet behandlar ungdom, alkohol och droger ur denna del kan vissa slutsatser dras.

Slutsatser om ungdom, alkohol och droger

- Jämnåriga är den viktigaste informationskällan till kunskap om alkohol och droger. Först därefter kommer skolans arbete.
- Vuxenvärldens information uppfattas ofta som för onyanserad och inte verklighetsanpassad.
- Elever önskar en mindre del skrämselpropaganda och mer" rimliga" och diskuterande insatser om alkohol och droger.
- Alkohol är den vanligaste drogen för dagens unga. Den konsumeras av många under 18 år.
- Ungdomarna får tag på alkohol via föräldrar eller genom kontakter som langar importsprit eller hembränd sprit.
- Redan högstadieungdomar är tydligt insocialiserade i ett alkoholkonsumtionsmönster där alkohol ses som en självklar del i skapandet av en "feststämning" även om de själva ännu inte konsumerar.
- Fritidsgården är mycket viktig för många högstadieungdomar. Den är ett ställe där man kan vila från en komplicerad hemmiljö, en kontaktyta, ett fikaställe med mera.
- De vuxna som arbetar där på fritidsgården och som ungdomarna möter är viktiga förebilder och samtalspartners som utökar deras sociala nätverk, ett nätverk som ibland är ganska tomt på vuxna relationer.

Både i slutsatserna om Livskunskap ovan och i detta avsnitt ser vi att ungdomarna efterfrågar arenor för samtal med varandra och framförallt med vuxna. Samtal där egna och andras erfarenheter, farhågor och frågor verkligen hinner diskuteras och man hinner komma förbi skrämsel och sensationsstadierna. Här gör enskilda lärare, fritidsledare och annan personal redan i dag ett viktigt arbete men de, liksom ungdomarna behöver forum för att utbyta erfarenheter och utveckla arbetsformer. Vikten av tydliga kontaktytor mellan de vuxna som arbetar inom skola, fritidsgård och socialtjänst måste därför understrykas. Eftersom det är inom Sköldpaddans lednings och styrgrupper arbetsformer för samverkan kan diskuteras och utvecklas dessa grupper mycket viktiga och bör fortsätta sitt arbete. En viktig del i denna rapport har varit att återkoppla till verksamhetens mål och syften.

Sköldpaddans mål och syften

Ett av de ursprungliga målen och syftena med Sköldpaddan var att "Genom utbildningsinsatser öka medvetenheten och engagemanget mot droger bland föräldrar i Hageby".[7] Informanterna

[7] Från fokusgruppsintervju, våren 2006.

från fokusgruppintervjun med styrgruppen är överens om att en liten del av detta mål har uppnåtts. I början av Sköldpaddan anordnade man allmänna föreläsningar för föräldrar och för personal som arbetar med barn och ungdomar. Tyvärr var föräldradeltagandet inte så högt som Sköldpaddan hoppats och dessa föreläsningar lades ner. Både på nationell/regional nivå och lokal nivå framhålls vikten av ett ökat föräldraengagemang och även i Sköldpaddan menar företrädarna att det yttersta ansvaret för ungdomarnas drogvanor vilar på föräldrarna.[8] Att förankra det drogförebyggande arbetet handlar i stor utsträckning om att fördela ansvar och bygga upp ett skyddsnät kring barn och ungdomar. Samtidigt är det här enligt företrädarna för Sköldpaddan som det i slutändan brister och där svårigheter uppstår. I den nationella alkohol och narkotikahandlingsplanen menar man att det område där utvecklingen kommit längst på den kommunala nivån är föräldrastödet.[9] Vi tolkar det som att utvecklingen med föräldrastödet möjligen kommit långt men att det ligger en skillnad mellan föräldrastöd och föräldraengagemang. Detta visar att det finns ett glapp mellan det teoretiska och det praktiska, en svårighet att förankra och förverkliga mål och visioner från nationell/regional nivå ner på lokal- och verksamhetsnivå.

Talande är kanske att föräldrars arbete och föräldrars synvinkel inte heller är något som vi inom ramen för detta uppdrag särskilt väl lyckats uppmärksamma.

Två andra mål var att ”genom utbildning utveckla ett samarbete och uppnå ett gemensamt förhållningssätt till droger bland personal som arbetar med barn och ungdomar i Hageby” och ”Genom olika utbildningslag metodutveckla det drogförebyggande arbetet i samverkansgruppen för drogförebyggande insatser i Hageby”. Här menar två ur ledningsgruppen att:
”Det finns resurser, outnyttjade resurser. Slöseri att fritidsgård och skola finns bredvid varandra men inte jobbar mer ihop”.[10]

Vi kan se att man kommit en god bit på väg samtidigt som det fortfarande finns organisatoriska svårigheter som man kan arbeta vidare med. Det avslutande målet att ”I samarbete mellan personal verksamma inom Sköldpaddan förstärka hälsofrämjande insatser riktade mot barn och ungdomar i syfte att förebygga drogmissbruk” är det mål man fokuserat på att nå längst med. En stor del av detta mål har realiserats genom Livskunskapen. Kunskapen om och metoderna i Livskunskaps ”undervisningen” kan utvecklas men tycks fylla en viktig funktion.

En evidensbaserad utveckling

Som vi kunnat konstatera i denna rapport kan prevention uppfattas som ett relativt diffust och mångfacetterat begrepp. Detta understryker än tydligare vikten av utbildning och att arbeta fram ett vetenskapligt underbyggt material att använda inom Sköldpaddans verksamhet och möjligen vidga detta till ett kommungemensamt handlingsprogram som behandlar såväl policyfrågor som konkreta handlingsprogram och verksamheter. Ett sådant arbete skulle kunna innefatta utbildning. Ett möjligt utbildningsmaterial är Anders Persson och Kerstin Svenssons bok *Drogförebyggande arbete i skolan – möjligheter och dilemman.* Boken vänder sig till personer som på något sätt arbetar med en drogförebyggande verksamhet och presenteras närmare under rubriken tidigare forskning/Om drogförebyggande arbete nedan.[11]

---

[8] Förstudie till processutvärderingen av verksamheten Sköldpaddan, (2005), s 8.

[9] Nationella alkohol- och narkotikahandlingsplaner, (2005), s. 15.

[10] Per-Olof och Petra, fokusgruppsintervju juni 2006.

[11] Anders Persson och Kerstin Svensson, (2005), *Drogförebyggande arbete i skolan – möjligheter och dilemman*, Lund, Studentlitteratur, s. 8.

Vi vill även understryka vikten av samverkan mellan myndigheter, frivilligorganisationer och institutioner. Denna samverkan bör än tydligare bygga på ett samförstånd vad gäller definitionen av begreppet samverkan och ett samförstånd i *hur* man skall arbeta. Detta handlar om en kommunal policy såväl som evidensbaserad praxis.

Vi kan se att en del som inte omfattats i denna processutvärdering är ett aktivt och kontinuerligt arbete med kopplingen mellan teori och praktik. Denna rapport kan dock ses som en inledande koppling mellan praktiskt arbete och vetenskaplig/teoretiskt utvärdering. Denna kan (och bör) utgöra grunden för fortsatt arbete med Sköldpaddans dagliga verksamhet, uppföljning och utvärdering där medarbetare inom Sköldpaddan tillsammans med forskare utvecklar den vetenskapligt grundade kunskapen, kopplar till erfarenhetsbaserad kunskap och samhällelig kontext efter devisen ”teori kan systematisera och förklara fenomen”.[12]

I rapporten *Socialpolitik, Kunskapsutveckling och förnyelsearbete i socialt arbete: Exemplet Östergötland,* behandlas kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten i Östergötland utifrån en studie med utgångspunkt i socialt ungdomsarbete och öppenvård. I studiens slutsats pekar författaren på behovet av möten mellan forskning och praktik.[13] Ett sådant behov av en ”FoU liknande” verksamhet som mötesplats för dialog, utbyte, forskning och utbildning skulle även gagna verksamheter som Sköldpaddan. Vi vill därför understryka vikten av fortsatt samverkan mellan Norrköpings kommun och Linköpings universitet institutionen för Samhälls- och välfärdsstudier (ISV) inom socialt arbete och välfärdsarbete, inte minst inom missbruksområdet.

Slutsatser och fortsatt arbete

- Sköldpaddan bör fortsätta på den inslagna vägen med sitt arbete.
- Det är viktigt med samverkan mellan myndigheter, frivilligorganisationer och institutioner. Denna samverkan bör än tydligare bygga på ett samförstånd vad gäller definitionen av begreppet samverkan och ett samförstånd i *hur* man skall arbeta. Detta handlar om en kommunal policy såväl som evidensbaserad praxis.
- Fritidsgården har en klar fördel i och med att den inte samtidigt har en myndighetsfunktion eller bedömande funktion på samma sätt som både socialtjänst och skola har. Kan den i ännu högre grad ge ungdomar samtalsutrymme?
- Föräldrastöd är viktigt men initiativ runt föräldraengagemang är även viktigt.
- En av Johanna Mässings slutsatser[14] är att fenomenet drogförebyggande ofta lämnas åt slumpen, man arbetar för att finna metoder för att hjälpa barn och unga, för att få arbetet inom verksamheterna att fungera som avsett, men mycket liten tid, eller ingen tid alls ägnas åt att definiera grunden i det som arbetet utgörs av, något att tänka på i den fortsatta verksamheten.
- Vi tror Sköldpaddan kan utveckla tydligheten mellan prevention, dess nivåer, och promotion.

---

[12] Thomas Brante, (2003), ”Konsolidering av nya vetenskapliga fält – exemplet forskning i socialt arbete”, i Bergseth, Brita, red., *Socialt arbete: en nationell genomlysning av ämnet.* Högskoleverkets rapportserie 2003:16R.

[13] Kerstin Johansson, (2005), *Socialpolitik, kunskapsutveckling och förnyelsearbete i socialt arbete: Exemplet Östergötland.* CKS 2005:2, Linköpings universitet.

[14] Johanna Mässing, (2006), *Sikta högt nå långt, tankar om drogprevention och samverkan.* Magisteruppsats. Utbildningsprogrammet Samhälls- och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

- Det vi sammantaget ser är ett behov av ökad kunskap om ett evidensbaserat arbetssätt, evidensbaserad uppföljning, utvärdering och metodutveckling.
- Den fortsatta verksamheten vinner på fortsatt samverkan mellan kommunal praktik och universitetets vetenskapliga perspektiv.

Uppdragets delar och rapportens disposition

I denna inledning redogörs för processutvärderingens syfte och frågeställningar. Vidare finns en kortfattad metodbeskrivning. Därefter presenteras studenternas arbeten. Av utrymmesskäl finns studenternas arbeten endast indirekt redovisade. Vissa textdelar kan alltså vara direkt inklippta från olika uppsatser. Förutom studenternas arbeten relaterar vi i denna text till Förstudien samt lägesrapporten.

Metod

Denna rapport är en sammanställning av flera delstudier som samtliga bygger på ett kvalitativt arbetssätt. Studierna försöker således inte räkna ut t.ex. hur mycket eller hur ofta deltagare agerar på det ena eller andra sättet utan snarare på vilka sätt människor berättar om sina erfarenheter och livsvärldar. De allra flesta studierna är genomförda utifrån ett angreppssätt kallat Grundad teori, GT[15] ett perspektiv som arbetar med utgångspunkt i undersökningsdeltagarnas egna erfarenheter och berättelser. Inom GT påpekas vikten av att forskaren inte i förväg har en hypotes om vad som ska falsifieras eller verifieras utan baserar sina analyser på vad som framkommer i det insamlade materialet. Detta utan att forskaren i förväg ”lagt” ett teoretiskt referensverk på materialet som informerar tolkningarna. Detta brukar kallas att arbeta induktivt och empirinära. Några bidrag[16] är diskursanalytiska och mer teoridrivna till sin karaktär. Här handlar det om textanalyser av offentliga dokument.

Processutvärderingen i sin helhet och studenternas olika arbeten (med något undantag) kan sägas ha en etnografisk ansats.[17] Studenterna har arbetat på flera olika sätt vad gäller tex. intervjuformer vilket genererat ett stort och innehållsrikt empiriskt material. Metodval kan närmast beskrivas som triangulering där fältarbete med observation, olika former av intervjuer och analys av dokument kombinerats.[18]

Material

Denna utvärdering omfattar en mångfald av empiriskt material, exempelvis:

- Propositionen Nationella alkohol och narkotikahandlingsplaner (2005/06:30).
- 30 gruppintervjuer, både vanliga gruppintervjuer och fokusgruppsintervjuer med elever, lärare och annan personal med anknytning till verksamheten Sköldpaddan.
- 17 individuella intervjuer med elever, lärare och annan personal med anknytning till verksamheten Sköldpaddan.
- 10 deltagande observationer i skolklasser på låg och högstadiet.

---

[15] Anselm Strauss & Juliet Corbin, (1990), *Basics of Qualitative Research*, Newbury park: Sage. Samt Gunilla Guvå & Ingrid Hylander (2003), *Grundad teori - ett teorigenererande forskningsperspektiv*. Stockholm: Liber.

[16] Rebecka Berg (2005). Se också Rebecka Berg (2006), *Att agera inom ”drogpreventionens” givna ramar –En diskursanalytisk studie om styrningspraktiker på nationell-, lokal- och verksamhetsnivå* Magisteruppsats. Utbildningsprogrammet Samhälls- och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

[17] William Foote White, (1984), *Learning from the Field*. Newbury Park: Sage Publications. Se även Billy Ehn & Orvar Löfgren, (1996), *Vardagslivets etnologi*, Stockholm: Natur och Kultur.

[18] Michael Quinn Patton, (1990), *Qualitative Evaluation and Research Methods*, California: Sage. Samt Robert Bogdan & Steven J. Taylor, (1984), *Introduction to Qualitative Research Methods*, New York: Wiley.

- 2 deltagande observationer på en fritidsgård.
- Deltagande observation på nattklubb med åldersgränsen 18 år.
- Fältstudie i stadskärnan nattetid.
- Åldern på undersökningsdeltagarna varierar mellan 8 och cirka 55 år.
- Förutom namnen på medlemmarna i styrgruppen och ledningsgruppen är alla namn och initialer bland informanterna fingerade.

Processutvärdering

Under tidig höst 2005 inleddes Processutvärderingen. Processutvärdering innebär kortfattat att man systematiskt följer och analyserar ett projekts eller en verksamhets genomförande. I en processutvärdering studeras förutsättningarna för att de uppställda målen nås. Värdet av en sådan utvärdering ligger i att man med hjälp av den kan se hur verksamheten/projektet har genomförts och vilka effekter det har fört med sig. Med en utvärdering som grund är det också möjligt att se vad som var bra och vad som kunde ha gjorts annorlunda. Denna kunskap är sedan värdefull i framtida liknande verksamhet samt i den fortsatta verksamheten.[19] Processutvärderingen har genomförts genom att ett antal SKA-studenters arbeten under utbildningen fokuseras mot Sköldpaddan.

Uppdragets syfte och frågeställningar

Enligt uppdragets avtal skall processutvärderingen utföras vetenskapligt. Den skall särskilt omfatta en forskningsöversikt samt ge en adekvat och representativ bild av verksamhetens syfte, mål och genomförande. Processutvärderingen skall kunna ligga till grund för fortsatt arbete och utveckling av verksamheten. I dialog med uppdragsgivaren valde vi att låta studentarbeten utgöra stora delar av uppdraget. Detta har medfört en bred genomlysning av verksamheten Sköldpaddans olika delar.

Studenternas projekt

Nedan följer en kort genomgång av syftena med studenternas arbeten.

Livskunskap - en drogförebyggande verksamhet av Miriam Kindh
Syftet med Miriams Kindhs magisteruppsats är att studera hur skolarbetet med livskunskap fungerar. Detta gör hon dels genom att jämföra det praktiska arbetet med livskunskap med undervisningsmaterial, dels genom att undersöka hur lärare och elever som berörs av ämnet uppfattar det.

Sikta högt nå långt - tankar om drogprevention och samverkan av Johanna Mässing
Syftet med Johanna Mässings magisteruppsats är att diskutera, beskriva och till viss del jämföra två verksamheter i två invånarmässigt mycket olika städer. Detta görs utifrån fenomenet drogförebyggande arbete och samverkan som arbetsform.

[19] Glenn Hultman & Björn Eklund, (1999),*Utvärdering i kommunerna. En handbok Hur man gör och Hur man tänker*. Rapport 1999:1, Linköpings Universitet.

Att agera inom ”drogpreventionens” givna ramar –En diskursanalytisk studie om styrningspraktiker på nationell-, lokal- och verksamhetsnivå av Rebecca Berg
Syftet med Rebecka Bergs magisteruppsats är en textanalytisk fördjupning sig i fenomenet drogförebyggande arbete. Tyngdpunkten i studien ligger på ett samhälleligt plan, där intressefokus är att identifiera de dominerande diskurserna inom drogpreventionsarbete utifrån regeringens proposition från 2005.

Ungas tankar om drogförebyggande arbete av Pernilla Fransson
Pernilla Fransson har studerat ungdomarnas upplevelser av det drogförebyggande arbete som de möter. Främst är hon intresserad av hur ungdomarna använder sig av olika källor så som kamrater, lärare, föräldrar, media men även internet och broschyrer betyder i skapandet av ungdomarnas bild av alkohol och droganvändande.

Följande studier är hämtade från antologin **”Att färgas av andra”** Samtliga bidrag är skrivna av studenter från år två, Samhälls och kulturanalys.

”När man dricker för mycket” - Ungdomars attityder och kunskaper om droger av Andreas Andersson
Detta bidrag utgår syftet från det förhållande att drogkonsumtionen ökat kraftigt i Sverige de senaste 15 åren bland ungdomar och att mycket tyder det på att ungdomars attityd till droger har förändrats . Studien vill ta reda på om vad ungdomarna som fått delta i livskunskap har för attityder och kunskaper om droger och varifrån kunskapen kommer.

”Jag är här jämt. Var ska man annars vara…?” - En studie om fritidsgårdens betydelse för ungdomars identitetsskapande av Katerina Dunérholm
I denna studie från årskurs två undersöks fritidsgårdens betydelse för ungdomar i förhållande till hur de spenderar sin fritid. Syftet är att ta reda på hur ungdomar formar sin identitet genom att utnyttja de aktiviteter som fritidsgården erbjuder och genom att umgås.

”Hjärtat dunkar fort”—En studie om barns tankar om känslor som ett led i formandet av självkänsla och självidentitet av Anna Laine
Syftet med denna studie är att studera om och i sådana fall hur livskunskap fungerar i förhållande till skapandet av självkänsla och självidentitet hos andraklassare.

”Fast vi ser ju typ nästan allt som händer” - Om livsvillkoren för unga tjejer i ett område präglat av droger, kriminalitet, våld och vapen av Minna Nilsson
Syftet med denna studie är att ta reda på vad livskunskap som skolämne har för koppling till fem unga tjejers livsvillkor, identitetsskapande och självkänsla.

”Ruset av att ha kul” - En studie om ungdomars festande av Jennie Åström:
Syftet med Jennie Åströms studie är att ta reda på vad ungdomar har att berätta om hur de interagerar med varandra under det gemensamma ”festandet”.

Samtliga dessa studentarbeten finner du på: www.ep.liu.se

Bakgrund

I detta avsnitt ges först en kortfattad bild av hur det drogpreventiva arbetet i Sverige är organiserat på en nationell nivå. Därefter ges en sammanfattande bild av verksamheten Sköldpaddans syfte, målsättningar och innehåll.[20]

Drogprevention i Sverige

Ett av de största samtida sociala problem Sverige brottas med är alkoholen och narkotikans skadeverkningar på individen och samhället i stort. Insatser för att minska alkoholkonsumtionen samt uppnå ett narkotikafritt samhälle har länge varit viktiga folkhälsofrågor och framträdande delar av den svenska välfärdspolitiken. En av hörnstenarna i Sveriges drogpolitik är att stärka det drogförebyggande arbetet riktat mot barn och ungdomar och att integrera detta i den nationella folkhälsopolitiken vars syfte är att främja den allmänna folkhälsan.

Det finns en mängd olika sätt att definiera förebyggande arbete, och att ställa det i relation till folkhälsoarbete i allmänhet. Inom exempelvis folkhälsoarbete talar man om såväl förebyggande (preventiva) som hälsofrämjande (promotiva) insatser. Preventivt arbete har en mer eller mindre uttalad inriktning mot att förebygga skador och risker. Det kan handla om att förhindra alkoholdrickande eller förskjuta alkoholdebuten, eller om att minska ett riskfyllt beteende. Det promotiva arbetet har sin tyngdpunkt i att utveckla skyddsfaktorer och skapa förutsättningar för en önskvärd utveckling. Oavsett om arbetet tar sin utgångspunkt i prevention eller promotion kan det bedrivas på ett flertal nivåer. I boken, *En introduktion till folkhälsovetenskap* talar Svanström om arbete på individ-, grupp-, organisations- eller samhällsnivå.[21]

Ett annat sätt att betrakta förebyggande och hälsofrämjande arbete handlar om vad aktörer, enskilt eller i grupp i praktiken försöker förändra. Mycket preventivt arbete har ägnats åt att förmedla kunskaper, i syfte att detta skall förändra attityder, vilket i sin tur skall leda till förändrat beteende. I dag lägger staten över ett allt tyngre ansvar på kommuner, landsting och frivilligorganisationer när det gäller det alkohol och drogförebyggande arbetet. Samtidigt har villkoren för detta arbete radikalt förändrats eftersom både tillgänglighet och konsumtion av droger har ökat och fortsätter öka. I detta nya ”landskap” räcker det förmodligen inte med en utveckling av faktakunskaper, att vara ”kunnig” i alkohol och drogfrågor. Det är heller inte tillräckligt att förstå vad som på individ eller samhällsnivå gör att missbruk uppstår. Det förebyggande arbetet måste också bygga på förståelse av processer och sammanhang och där måste finnas kompetens att både starta, driva och upprätthålla ett förändringsarbete. Det innebär både att fler vetenskapliga discipliner måste bjudas in till fältet, och att ett aktivt arbete med att utveckla en reflekterande praxis måste drivas.[22]

Prevention och promotion kompletterar varandra; promotion kan ses som den arbetsform där man fokuserar på skyddsfaktorer och prevention som den arbetsform som i större utsträckning fokuserar på riskfaktorer. Vidare skulle man kunna säga att dagens preventiva och promotiva

---

[20] För en utförlig beskrivning se Rebecka Berg, (2005).

[21] Leif Svanström, (2002), *En introduktion till folkhälsovetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

[22] Anna Swift-Johannison, (2004), *Regional samordning i det alkohol- och drogförebyggande arbetet*. Rapport till Alkoholkommittén. Nedladdad från http://www.cerum.nu (2006-05-16).

arbete har det ”gemensamma målet att generera teorier och metoder som behövs för att skapa konkreta varaktiga positiva förändringar i människors liv.”[23] Fortsättningsvis kommer rapporten att utgå ifrån ovan nämnda definition av drogförebyggande arbete/drogpreventionsarbete.

Verksamheten Sköldpaddan

Sköldpaddan är en drogförebyggande verksamhet som startades i stadsdelen Hageby i Norrköping i slutet av 1990-talet och delfinansieras av Länsstyrelsen i Östergötland sedan hösten 2003. Syftet med verksamheten är att utveckla och stärka hälsofrämjande och drogförebyggande processer med det primära målet att förhindra missbruk och nyrekrytering av unga missbrukare i Hageby.[24] Vid tiden för ansökan om utvecklingsmedel till Länsstyrelsen i Östergötland ansåg Socialkontoret i Hageby att det fanns ett stort behov av drogförebyggande åtgärder i området. En av orsakerna som nämns i ansökan är att Hageby har ett högt ohälsotal. Det är också ett invandrartätt område som ytterligare behöver aktiva och integrationsskapande processer. Socialkontoret i Hageby menar att det höga ohälsotalet kan relateras till svag ekonomi, arbetslöshet, bristande språkkunskaper, upplevt utanförskap och inte minst missbruk. Något annat som uppmärksammades var att det drogförebyggande arbetet inom förskola och skola behövde utvecklas samt att det fanns ett behov av droginformation och metoder för drogförebyggande arbete bland personal som arbetar med barn och ungdomar i Hageby.

Det drogförebyggande arbete som bedrivs genom Sköldpaddan i Hageby har därför flera olika syften, riktade till olika målgrupper. Ett av syftena är att genom utbildning bidra till att ge och personal som arbetar med barn och ungdomar ökade kunskaper om droger och förebyggande arbete samt att genom utbildning öka medvetenheten och engagemanget mot droger bland föräldrar i Hageby. Dessa utbildningsinsatser syftar i sin tur till att förbättra samarbetet mellan olika yrkesgrupper samt att skapa ett gemensamt förhållningssätt gällande droger och drogförebyggande arbete i bemötandet av barn och ungdomar. Ett annat och viktigt syfte med Sköldpaddan är att förstärka barn och ungdomars möjligheter till hälsofrämjande och personlighetsutvecklande aktiviteter.

I ansökningarna till Länsstyrelsen i Östergötland om utvecklingsmedel framkommer det att verksamheten ska utformas så att den stimulerar och utvecklar samarbetet mellan frivilliga krafter och offentliga institutioner. En röd tråd genom hela verksamheten är att bygga ett, mot droger, gemensamt förhållningssätt bland personal som i sin vardagliga profession arbetar med barn och ungdomar men också hos föräldrar i Hageby. Det övergripande syftet blir således att skapa en attitydförändrande aktivitet bland Hagebys invånare som i sin tur kan resultera i ett brett och förankrat motstånd mot droger. Dessa syften skall bland annat uppfyllas genom att Sköldpaddan på ett nära och målinriktat sätt samarbete med andra aktörer i området, såsom förskola, skola fritidsgård, vårdcentral och närpolis.

Organisation

Sköldpaddan ägs och bedrivs av socialkontoret i Hageby, Norrköping. Verksamheten delfinansieras av medel från Länsstyrelsen i Östergötland. Enhetschef på socialkontoret i Hageby är Catharina Samuelsson. Samuelsson bär det övergripande ansvaret för verksamheten och sitter också med i ledningsgruppen. På socialkontoret delar två socialsekreterare, Åsa Nilsson (tidigare

[23] Laura Ferrer - Wreder & Anna-Karin Andershed, (2005), *Framgångsrika preventionsprogram*, Stockholm: Gothia, s. 19.

[24] se förstudie, Rebecka Berg, (2005).

Risberg) och Rakel Faleij på en halvtidstjänst för att samordna arbetet med Sköldpaddan. Nilsson och Faleij ansvarar också för uppdatering kring forskning och metodutveckling inom området. Verksamheten består av en styrgrupp och en ledningsgrupp.[25] Styrgruppen har möte en gång i månaden för planering och samordning av verksamheten. Ledningsgruppen träffas tillsammans med styrgruppen ca 2 gånger per termin, då handlar det bland annat om att förmedla och förankra de idéer som styrgruppen har till enhetscheferna. Det beslutas också under dessa möten hur medlen skall användas och fördelas. Verksamheten är uppbyggd av ett nära samarbete mellan socialkontoret, skola, (Svanen förskola, Vrinneviskolan och Hagebyskolan), fritidsgården Hageby Hus, vårdcentralen och närpolisen. Det finns representanter från samtliga av dessa enheter i både styrgruppen och ledningsgruppen.

Sköldpaddan samarbetar också med lokala föreningar, så som t.ex. ”Ditt nya Hageby”[26], där man bland annat träffar både organisatören, Bengt Schneider och eldsjälarna för projektet ”Värdshuset” (projekt utvecklat utifrån ”Ditt nya Hageby”) som är riktat till ungdomar.

Styrgruppen

Åsa Nilsson	Socialsekreterare
Rakel Faleij	Socialsekreterare
Petra Isaksson	Lärare, högstadiet (Hagebyskolan)
Rickard Karlsson	Lärare, mellanstadiet (Hagebyskolan)
Seija Manner	Lärare, förskola (Svanen)
Liselott Thure	Lärare, (Vrinneviskolan)
Per- Olof Helgsten	Fritidsassistent, (Hageby Hus)
Helen Emilsson	Hälsosamordnare, (Vårdcentralen)
Kim Forsberg	Närpolis Syd

Ledningsgrupp

Catharina Samuelsson	Enhetschef, (socialkontoret Hageby)
Elisabeth Andersson	Enhetschef, (Kultur och Fritid)
Arja Moum	Enhetschef, (högstadiet, Hagebyskolan)
Kenneth Andersson	Chef, (Hageby Vårdcentral)
Lars-Ove Jonsson	Chef, (Närpolisen, Syd)

För verksamheten uppsatta mål

- I förstudien redovisas avslutningsvis ett antal för verksamheten uppsatta mål:
- Genom utbildningsinsatser öka medvetenheten och engagemang mot droger bland föräldrar i Hageby.
- Genom utbildning utveckla ett samarbete och uppnå ett gemensamt förhållningssätt till droger bland personal som arbetar med barn och ungdomar i Hageby.
- Genom olika utbildningslag metodutveckla det drogförebyggande arbetet i samverkansgruppen för drogförebyggande insatser i Hageby.

[25] Styrgruppens och ledningsgruppens medlemmar har under verksamhetens gång förändrats något. De personer som redovisas nedan ingick i styrgrupp respektive ledningsgrupp 2005.

[26] http://www.dittnyahageby.nu

- I samarbete mellan personal kopplade till verksamheten Sköldpaddan, förstärka varierande hälsofrämjande insatser riktade till barn och ungdomar i syfte att förebygga drogmissbruk. [27]

Forskning och tidigare kunskap

I detta avsnitt redovisar vi forskningsresultat och litteratur med relevans för Sköldpaddans verksamhet.

Om drogförebyggande arbete

För att ge en grund till fenomenet diskuteras här först några tidigare texter om drogförebyggande arbete. Det är i litteraturen svårt att finna en konkret beskrivning av begreppet drogförebyggande, det handlar i stället oftast om att beskriva vad begreppet förebyggande kan innefatta och sedan avskärma detta från främjande arbete.

Drogförebyggande arbete - en handbok, av Bjarne Ohlsson vänder sig till personer som praktiskt arbetar med förebyggande och främjande arbete i kommuner. Denna bok utgör slutprodukten i projektet Allas Ansvar, där närmare 30 kommuner deltagit.[28]

Ohlsson framhåller vikten av att göra skillnad på främjande (promotiva) och förebyggande (preventiva) åtgärder. I korthet förklarar han det främjande arbetet som handlingar vars syfte är att hitta faktorer som gör att nykterheten ökar, medan det förebyggande arbetet syftar till att finna faktorer som gör att missbruket minskar. Arbetet strävar alltså efter samma sak, men på olika sätt. Medan det främjande arbetet bygger vidare på sådant som redan fungerar handlar förebyggande åtgärder om att genomföra nya insatser som syftar till att undvika problematik. Målgruppen för det främjande arbetet är oftast relativt bred medan förebyggande insatser riktar sig till en mer definierad målgrupp.[29] Ohlsson lyfter även fram tre olika preventionsnivåer. Till den första preventionsnivån, primärprevention, räknas allmänna åtgärder som till exempel att begränsa tillgängligheten av alkohol och att begränsa efterfrågan med hjälp av insatser som undervisning och rådgivning. Den andra nivån benämns sekundärprevention och insatserna på denna nivå är riktade direkt till dem som riskerar att utveckla ett missbruk, ungdomar och vuxna med ett riskbeteende. Den tredje och sista nivån har fått namnet tertiär, målgruppen är här ännu mer specificerad och kan exempelvis bestå av människor med tydliga missbrukarproblem.[30]

Författaren betonar att det är viktigt att de som samverkar inom ett projekt har en gemensam och konkret definition av vad som menas med drogförebyggande. Liksom flera andra författare påpekar Ohlsson att begreppet drogförebyggande kan uppfattas som relativt diffust.[31] Därför poängterar han även att såväl målgrupp som mål och förväntat resultat bör vara mycket tydliga inom projekt som arbetar med drogförebyggande åtgärder.[32]

---

[27] Se Förstudie Rebecka Berg, (2005), s. 6.

[28] Bjarne Ohlsson, (2001), *Drogförebyggande arbete – en handbok*. Stockholm: Svenska kommunförbundet, förord

[29] Bjarne Ohlsson, (2001), s. 21-22.

[30] Bjarne Ohlsson, (2001), s. 22-23.

[31] Anders Persson och Kerstin Svensson, (2005).

[32] Bjarne Ohlsson, (2001), s. 21-22.

Sahlin diskuterar begreppet prevention och tar upp tre gemensamma drag i det moderna samhället; kontroll över samhällsutvecklingen, framstegstro och rationellt tänkande människor.[33] Sahlin skriver bland annat att ett mål med förebyggande arbete kan vara att motverka en negativ utveckling, men det kan också vara att främja en positiv utveckling. Förebyggande arbete kan innebära att skydda samhället mot förändringar samtidigt som syftet kan vara att påverka det i en viss riktning. Det kan handla om att motverka att problem uppstår men även om att ta itu med redan existerande problem. Författaren belyser att begreppet förebygga ofta kopplas samman med att förhindra att problem uppstår, trots att det förebyggande arbetet ofta är inriktat mot redan existerande problem.[34]

I boken *Drogförebyggande arbete i skolan* sammanfattas på ett tydligt sätt Sahlins resonemang; Preventionstanken är en del i samhällets ideologiproduktion eftersom den är ett samhälleligt och offentligt fenomen som är nära förknippat med politiska mål, val och beslut. Prevention bygger på tankar och teorier om människans och samhällets utveckling, och spänningsförhållandet mellan individen och samhället är både preventionens objekt och centrala värde. /…/ på så sätt är prevention både en välvilja och en disciplinering; det är de uttalade målen med samhället som ska främjas och individerna ska förmås att inordna sig, för sitt eget välbefinnandes skull.[35] Dynamiken och interaktionen mellan individ - grupp - kollektiv - samhälle/kultur utvecklas och förändrar sig ständigt. För att förstå hur någon del av denna kedja påverkas och förändras är det viktigt att uppmärksamma de interna relationerna mellan de olika ”delarna”.[36] Boken vänder sig till personer som på något sätt arbetar med en drogförebyggande verksamhet. De ser inte sin text som någon form av manual för hur denna form av arbete bör genomföras utan de vill bidra med reflektioner och tankar för att ge en bättre grund för det fortsatta arbetet.[37]

Enligt Brottsförebyggande rådet är prevention något proaktivt, målet är att handla nu för att undvika framtida oönskade konsekvenser. Begreppet förebygga förklaras som att förhindra uppkomsten av något som inte är önskvärt. Det förebyggande arbetet rör sig ofta om åtgärder som sätts in tidigt för att undvika eller avbryta en möjlig och icke önskvärd utveckling. Förebyggande åtgärder anses vidare ha relativt stor bredd och öppenhet och i regel är det så att ju tidigare en åtgärd sätts i verket desto bredare är inriktningen. Detta beror i sig på att det inte är helt enkelt att urskilja de individer som riskerar att utveckla någon form av problem.[38]

Samverkan som arbetsform

Samverkan och förebyggande/prevention uppträder ofta tillsammans. Ett av målen med samverkan är att på bästa sätt använda personal och andra resurser och att undvika eller åtminstone minska dubbelarbete. Samverkan är också ett sätt att nå ut till bredare grupper, som till exempel när socialförvaltningen väljer att samarbeta med skola och fritidsgård för att nå ut till en bredare grupp av barn eller ungdomar.[39]

---

[33] Ingrid Sahlin, (2000), *Brottsprevention som begrepp och samhällsfenomen*, Lund: Arkiv förlag s. 52

[34] Ingrid Sahlin, (2000), s.23-24

[35] Anders Persson & Kerstin Svensson, (2005), s.36

[36] Philip Lalander & Thomas Johansson, (1999), *Ungdomsgrupper i teori och praktik*, Lund: Studentlitteratur s. 13

[37] Anders Persson och Kerstin Svensson, (2005), s. 8

[38] Gunilla Wiklund (red), (1997), *Att arbeta med förebyggande projekt: en kritisk betraktelse.* Stockholm: BRÅ, s.17-21.

[39] Gunilla Wiklund (red), (1997), s. 22-23.

I socialstyrelsens rapport, *Samverkan som organisationsprocess*, diskuteras begreppet samverkan och andra med detta närbesläktade ord. *Samverkan* jämställs med *samexistens* och innebär ett gemensamt handlande där man verkar tillsammans samtidigt som organisationerna eller myndigheterna som samverkar behåller sina ursprungliga mål. Syftet med grupper sammansatta från olika håll anges ofta vara att till exempel kunna göra gemensamma prioriteringar.

Samordning förklaras som att olika organisationer ordnar sina verksamheter eller arbetsuppgifter tillsammans. Vidare jämförs samordning med partnerskap där man går samman för att genomföra olika uppgifter. I samband med detta krävs även gemensamma mål och regler.

Samarbete ses som ett starkare begrepp där det på sikt även krävs att attityder och värderingar förändras. Som exempel på olika former av samarbete nämns erfarenhetsutbyte, gemensam arbetsplanering samt att olika aktörer samarbetar för att lösa en persons behov. Samarbete kan handla om gemensamt lärande och kan betraktas utifrån olika nivåer. Första nivån är medvetenhet om den andre aktören, den andra utgörs av utbyte av erfarenheter, den tredje består av koordinerat arbete och den fjärde och sista innebär att olika aktörer arbetar tillsammans i team. För samarbete i form av gemensamt lärande krävs gemensamma värderingar en samsyn och överenskommelse om vad som ska åstadkommas. Det fjärde begreppet som diskuteras, *samsyn*, innebär att gemensamma uppfattningar och attityder skapas.[40]

Ungdom, alkohol och droganvändande

Alkoholkonsumtionen i Sverige har ökad kraftigt de senaste åren.[41] Enligt SoRAD, Centrum för socialvetenskaplig alkohol och drogforskning är det dessutom så att den största gruppen intensivkonsumenter[42] är personer i gruppen 16-29 år. I denna åldersgrupp hade man vid mättillfället i snitt intensivdruckit vid 1.7 tillfällen under den senaste 30-dagarsperioden. Män hade druckit betydligt oftare än kvinnor (vid 2.3 respektive 1.1 tillfällen).[43] Enligt den officiella statistiken, som dock har stora luckor i dessa frågor förstås, är bara 10 % av den totala alkoholkonsumtionen hemtillverkad eller smugglad.[44] Tittar vi på ungdomars konsumtion ser bilden däremot annorlunda ut. Enligt kunskapsöversikten *Alkohol - varför vi dricker som vi gör* är storkonsumenterna av ”svartsprit” ungdomar under 20 år. I samma kunskapsöversikt hänvisas till ytterligare rapporter från SoRAD som indikerar att varannan pojke i Skåne (där problemet är störst) i åldern 16-19 år den senaste månaden köpt eller druckit svartsprit.[45] Ett citat från en av uppsatserna inom utvärderingen kan få illustrera att detta är verklighet även i Norrköping. K är intervjuare och F samt A är elever:

> F: Det är ute på gatan man träffar folk som bjuder på alkohol och hasch. Det är inte så dyrt heller.

---

[40] Socialstyrelsen, (2000), *Samverkan som organiseringsprocess- påverkan på organisation och system. En studie av åtta olika områden*, 2000:3 Stockholm: Socialstyrelsen.

[41] *Övervakning av det svenska detaljhandelsmonopolet för alkoholdrycker – Rapport till Europeiska kommissionen,*(2003), Stockholm: Konkurrensverket Dnr 85.

[42] Att vid samma tillfälle dricka alkohol som motsvarar minst en flaska vin, 4 burkar starköl /starkcider eller 6 burkar folköl.

[43] Nina-Katri Gustafsson, (2005), *Svenskarnas intensivkonsumtion under 2002-2004*. Rapport SoRAD, Centrum för socialvetenskaplig alkohol och drogforskning.

[44] SoRAD, Centrum för socialvetenskaplig alkohol och drogforskning, (2003), *Tabellredovisning av svenska folkets alkoholvanor 2003*.

[45] Thomas Heldmark, (2005), *Alkohol - varför vi dricker som vi gör*. Stockholm: FAS, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap. 2005:1, s. 83.

A: När jag hade födelsedagsfest köpte vi två flaskor vodka.

K: Av vem köpte ni?

A: Av gubbarna här utanför, alla här på gården har flera telefonnummer från dem. Det är bara att ringa, så fixar de…[46]

I en internationell forskningsöversikt om ungas drickande 1989-2004 framkom ett antal gemensamma punkter. Författarna konstaterar att ungdomar i första hand dricker av sociala skäl (samvaro), ibland för att känna sig starkare och bättre och endast i undantagsfall för att kunna klara av vardagen (coping). Moderat drickande är mer associerat med sociala motiv medan de ungdomar som dricker så mycket att de kan anses ha alkoholproblem oftare dricker av ”coping”skäl. Forskargruppen efterlyser dock mer samstämmiga instrument för att kunna mäta ungdomars alkoholvanor. I dagsläget är forskningsfältet alltför heterogent för att möjliggöra verkligt säkra jämförelser.[47]

Philip Lalander är en av de svenska forskare som under senare år tydligast publicerat sig inom forskningsområdet alkohol, ungdom och droganvändande. Lalanders forskning har en tydlig profil gentemot individens och konsumentens (i vid mening) upplevelser av alkohol och droganvändande. Vilken menings och betydelseskapande funktion ges alkohol och droger i ett socialt sammanhang? Lalander har studerat hur olika normer för alkoholanvändande skapas och vidmakthålles i olika ungdomsgrupper och hur detta kan kopplas till identitetsskapande. Vem man är eller vill vara går att delvis visa genom hur man dricker (eller inte dricker).[48] Han har också sökt besvara frågan om den snabbt ökande heroinkonsumtionen bland unga genom att söka heroinisternas eget perspektiv. Vad är det som gör heroinet värt att pröva och fortsätta använda.[49] Boken om heroinister är baserad på Norrköpingsungdomars erfarenheter liksom rapporten om utanförskap och droganvändande bland ungdomar med chilensk bakgrund.[50] Lalander har också varit medredaktör för en antologi som diskuterar ungdomars förändrade droganvändande både som ett lokalt och ett globalt fenomen.[51]

Livskunskap och social fostran i skolan

”Livskunskap är att vara steget före”.[52] Målen med Livskunskap som pedagogiskt arbete i skolan handlar dels om att söka skapa en gott gruppklimat, dels om att stödja eleverna psykiskt och socialt. I skolan vill man skapa ett gott lärandeklimat utan mobbning, utagerande elever och missbruk[53]. Ibland kallas verksamheten SET: social och emotionell träning. Social kompetens[54],

---

[46] Katerina Dunérholm, (2006), Jag är här jämt. Var ska man annars vara? I *Att färgas av andra – Om barns och ungdomars livsvillkor och identitetsskapande.* Uppsatsantologi från samhälls och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

[47] Emmanuel Kuntsche, Ronald Knibbe, Gerhard Gmel och Rutger Engels, (2005), *Why do young people drink? A review of drinking motives.* Clinical Psychology Review, 25: 841-861.

[48] Philip Lalander, (1998), *Anden i flaskan. Alkoholens betydelser i olika ungdomsgrupper.* Stockholm/Stehag: Symposion.

[49] Philip Lalander, (2001), *Hela världen är din – en bok om unga heroinister.* Lund: Studentlitteratur.

[50] Philip Lalander, Philip och Nelson Carmona Santis, (2004), *Utanförskap och droger: Om unga chilenare i en lågstatusförort.* Stockholm: Mobilisering mot narkotika, 2.

[51] Philip Lalander och Mikko Salasuo, (red), (2005), *Drugs and youth cultures: global and local expressions. Helsinki: Nordic council for Alcohol and Drug Research.* NAD-publikation 46.

[52] Agneta Nilsson, (2001), *Livskunskap. Det goda samspelet – går det att lära ut?* Sundbyberg: Stiftelsen allmänna barnhuset och folkhälsoinstitutet, s. 11.

[53] Agneta Nilsson, (2001).

EQ emotionell intelligens,[55] det finns många beteckningar på liknande områden och verksamheter. För framtiden hoppas skolan att elever som erfarit goda relationer och ett gott samspel utvecklas emotionellt och socialt så att de blir mer ”motståndskraftiga” inför vuxenvärldens utmaningar och svårigheter.

Men kan man lära ut livskunskap och goda relationer? I studier om ungdomars tankar om genus och sexualitet pekar både Ambjörnsson[56] och Bäckman[57] på hur komplicerat det nätverk av handlingar och strukturer som skapar och vidmakthåller föreställningar är och att dessa är så starka att även en mycket progressiv pedagogik kan ha svårigheter med att få genomslag.[58] En konferens om livskunskap som pedagogiskt arbete når liknande slutsatser.[59] I konferensrapporten diskuteras att ett medvetet och strukturerat arbete med dessa frågor ger stora möjligheter till förändringar av barns och ungdomars liv och hälsa men rapporten påpekar också tydliga begränsningar i vad ett medvetet pedagogiskt arbete med livskunskap kan göra eftersom:

- En generell välfärdspolitik förblir den viktigaste insatsen för en jämlik hälsa bland barn och unga.
- Villkoren för hälsa och lärande är inte jämlika och familjers ekonomi, sociala position och etnicitet har en avgörande betydelse.
- Ett gott livskunskapsarbete inte heller kan ersätta en god lärandemiljö i skolan som helhet.[60]

Flera examensarbeten och uppsatser som handlar om pedagogiskt arbete med livskunskap påpekar på ett liknande sätt livskunskapsundervisningens värde men också begränsningar.[61] Eskilsson[62] diskuterar att en specifik risk för ett ämne som livskunskap, är att det är lätt att hamna i diskussioner om att ”det var bättre förr”. Hon fann att elever generellt hade en mer positiv (det var annorlunda förr) och pedagoger en mer negativ (det var bättre förr) bild av samhällets utveckling. Att kunna identifiera, lyfta upp och problematisera så skilda synsätt torde vara centralt för ett framgångsrikt arbete med social och emotionell träning. Ett preventionsprogram som spritts och används runt om i Sverige är Örebro preventionsprogram.

---

[54]Birgitta Kimber, (2004), *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens*. Solna: Ekelund.

[55]Birgitta Kimber. (1999) *EQ – livsnödvändig kompetens: en introduktion till arbetet med EQ i skolan*. Solna: Ekelund.

[56]Fanny Ambjörnsson, (2004), *I en klass för sig. Genus klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront.

[57] Maria Bäckman,(2006[2003]), *Kön och känsla. Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Riga: Makadam förlag.

[58] Maria Bäckman, (2006[2003]).

[59] Agneta Nilsson, (2001).

[60] Agneta Nilsson, (2001), s. 61.

[61] Mia Alderin, (2006), *En lära om livet – för livet. En studie om en skolas arbete med ämnet livskunskap*. Magisteruppsats, ISV, Linköpings universitet, 2006, samt Margareta A. Widh, (2003), *Livskunskap och värdegrund. Varför ska man undervisa i social och emotionell träning i skolan?* Examensarbete IUV, Linköpings universitet.

[62] Marie Eskilsson, (2003), *”Att lära sig leva”. En empirisk studie av pedagogers och elevers uppfattningar av livskunskapsundervisningen i Söderköpings kommun*. C-uppsats, ITUF, Linköpings universitet.

ÖPP - Örebro Preventionsprogram mot ungdomsdrickande

Forskarna Håkan Stattin och Nikolaus Koutakis fick 1999-2001 speciella medel från Folkhälsoinstitutet för att undersöka möjligheterna att minska drickande bland ungdomar i Sverige. Uppdraget från Folkhälsoinstitutet handlade om (a) att utarbeta preventiva verktyg som med begränsad utbildning kunde användas av preventionssamordnare i olika kommuner, och (b) med ett minimum av kostnader lokalt.

Baserat på deras grundforskning på området utvecklade de ett preventivt program som riktar sig till föräldrar. Den grundläggande idén bakom programmet är att *påverka föräldrars attityder* till ungdomars drickande, för att den vägen påverka barnens alkoholvanor.

> Den grundläggande idén bakom programmet är att påverka föräldrars attityder till ungdomars drickande, för att den vägen påverka barnens alkoholvanor.[63]

ÖPP är därmed inte direkt riktat till barn och ungdomar utan det handlar om att via föräldrarna påverka ungdomarna i deras drogvanor. Via Norrköpings kommuns drogsamordnare Christina Söderberg kom man inom Sköldpaddan i kontakt med Örebro preventionsprogram (ÖPP).

[63] ÖPP - Örebro preventionsprogram, http://www.oru.se/templates/oruExtNormal____29577.aspx

Resultat

Vi har valt att inledningsvis summariskt redovisa delar av den förstudie som Rebecka Berg genomförde 2005. Detta då förstudien redovisar Sköldpaddans verksamhet 2003 fram till våren 2005 (verksamheten innan dess omfattas i princip inte av denna processutvärdering). För en helhetsbild kan man med fördel läsa förstudien.[64] De övriga delarna i resultatredovisningen är tematiskt redovisade under sju huvudrubriker med ett antal underrubriker. Huvudteman är:

- Föräldraengagemanget/föräldrastödet
- Från stat till kommun
- Samverkan
- Prevention och promotion
- Sköldpaddan och en evidensbaserad socialtjänst
- Livskunskap
- Unga, fritid, alkohol och droger
- Förebilder

Förstudie

Texten i förstudien är uppbyggd utifrån ett antal rubriker som behandlar olika delar av verksamheten. Rubrikerna är: Verksamhetens två gångna år samt vad man mer konkret idag, arbetar med inom verksamheten, ämnet Livskunskap som syftar till att främja ungas hälsa och välmående och som numera är schemalagt på skolorna i Hageby och förankring hos föräldrar. Sist i texten under rubriken framtiden diskuteras olika problem eller motgångar som blivit uppmärksammade i dokumenten eller under intervjuerna. Förstudien avslutas med författaren Rebecka Bergs egna kommentarer. Nedan följer en kort sammanfattning. I övrigt hänvisar vi till förstudien i dess helhet.[65]

Sköldpaddans verksamhet 2003-2005

Under Sköldpaddans två inledande år (från det att man beviljats medel från Länsstyrelsen i Östergötland) gjordes satsningar på olika utbildningslag, föräldracirklar, föreläsningar och informationsblad/broschyrer. Det har gjorts och görs fortfarande aktiva insatser för att engagera föräldrar att praktiskt arbeta med sina barn/ungdomar för att uppnå och skapa en drogfri och meningsfull fritid. Under första året arrangerades tre föreläsningar som i första hand var riktade till föräldrar men också till personal. Första föreläsningen behandlade ”allmän droginformation” och hölls av Christina Söderberg och polisens gatulangningsgrupp. Den andra hölls av Philip Lalander och handlade om ”ungas relation till droger”. Den sista föreläsningen höll Bengt Grandelius om ”gränssättning”.

[64] Rebecka Berg, (2005).

[65] Rebecka Berg, (2005).

Som underlag till eleverna när det gäller dialogen mellan skolan och ungdomarna om förhållningssätt gentemot droger och påverkan har filmen ”Typ, Key West” köpts in till högstadiet genom Sköldpaddan. Sköldpaddan har även varit med och bidragit med finansiella medel till filmen ”Painkiller” som arbetats fram tillsammans med ungdomarna i Hageby och representanter från ”Världshuset”. Filmen används i drogförebyggande arbete med ungdomar och föräldrar. Antidrogfestivalen ”Hageby mot droger” som har anordnas några år i rad i maj-månad får också finansiella medel från Sköldpaddan.

Ett ”Hälsotorg” invigdes den 1 okt 2003 som var bemannat 4 timmar varje vardag med sjuksköterska och apotekspersonal. Det finns även idag tillgång till informationsblad och allmän information om droger och alkohol. Informationsmaterialet från CAN, ”Dina barn går inte i repris” köptes in och finns nu tillgängligt på skolorna, vårdcentralen, fritidsgården och biblioteket. En skrift med rubriken ”Orolig för att någon i din närhet använder droger?” gjordes i samarbete med Norrköpings drogsamordnare. Genom Sköldpaddan har materialet översatts till tre olika språk. Skriften vänder sig till föräldrar och ungdomar i området. Dessa broschyrer har också funnit tillgängliga under föreläsningar, öppet hus och andra aktuella aktiviteter.

Det har genomförts personalutbildningar i olika syften. Behovet har varit stort när det gäller information om droger och förebyggande arbete bland personal som arbetar med barn och ungdomar i Hageby. För att ytterligare stärka det drogförebyggande arbetet har man det sista året satsat på ”Örebro preventionsprogram”, en satsning som drogs igång av Christina Söderberg som är Norrköpings kommuns drogsamordnare. Med ÖPP som utgångspunkt har man satsat på en utbildning riktad till personal som arbetar med barn och ungdomar. De som går utbildningen skall sedan i sin tur förmedla och arbeta med att informera och utveckla kontakten med föräldrar och få dessa mer aktiva i arbetet med sina barn och ungdomar.

Utbildningarna ska även syfta till att stärka det gemensamma förhållningssättet och göra det möjligt för personal att få metodhjälp i hur man handskas med olika drogproblem. På Hagebyskolan har man även bildat en handledningsgrupp som handleder mentorer i ämnet Livskunskap, allt för att på bästa sätt tillgodose både lärares och elevers kunskap i ämnet. Dessa utbildningar återkommer regelbundet för utbildning av eventuell ny personal.
För att stärka det hälsofrämjande arbetet med barn och ungdomar introducerade man under första året ämnet Livskunskap från förskolan upp till högstadiet, på skolorna i Hageby.

Förankring hos föräldrar

Under Sköldpaddans verksamma år har företrädarna uppmärksammat att några av arbetsinsatserna har varit svårare att genomföra än andra. Bland annat så upptäckte man tidigt att det fanns få föräldrar boendes i området som deltog i föreläsningarna. Flera av företrädarna menar dock att den största chansen att komma i kontakt med föräldrar är genom skolan och de verksamheter som bedrivs där. När det gäller frågan om vem som bär det primära ansvaret över barn och ungdomar är samtliga informanter eniga om att det är föräldrarna. Samtidigt menar samtliga informanterna att frågan är mer komplex än så. Det går inte att särskilja ansvaret på ett rättvist sätt utan att räkna in komponenter som skola, socialtjänst och andra betydelsefulla vuxna i barn och ungdomars närhet. Ansvaret bärs gemensamt, eftersom olika enheter i samhället bidrar med olika kunskap, förmåga till hjälp och stöd.

I förstudien visar Rebecka Berg att informanterna är överens om att det både finns kraft och vilja bland Hagebys innevånare att förändra och utveckla det hälsofrämjande arbetet bland barn och ungdomar i området. Det behövs dock hjälp från både myndigheter och andra aktörer för att det drogförebyggande arbetet skall fungera i realiteten eftersom det krävs samordning och

organisation för att få till ett fungerande samarbete. När processen väl är i gång och har pågått under en tid är möjligheten större att arbetet kan drivas på av mer frivilliga krafter genom t.ex. skola och föräldrar, menar informanterna. Behovet av samordning och väg/handledning kommer nog dock alltid att existera i olika form och grad beroende på hur väl etablerat och integrerat verksamhetens syfte och mål är hos medborgarna.

När förstudien[66] till denna processutvärdering skrevs var redan då föräldraarbetet ett omdiskuterat ämne.

> Under Sköldpaddans verksamma år har företrädarna uppmärksammat att några av arbetsinsatserna har varit svårare att genomföra än andra. Bland annat så upptäckte man tidigt att det fanns få deltagande föräldrar /…/. [67]

Under processutvärderingen har vi upplevt att det varit svårt att nå föräldrarna och uppmärksamma föräldraperspektivet, därför valde vi att låta Rebecka Berg särskilt försöka belysa detta.

Föräldraengagemanget/föräldrastödet

Som en del i uppdraget att genomföra en fokusgruppintervju med Sköldpaddans styrgrupp[68] ingick att rikta intervjun mot föräldraperspektivet. Inte minst för att se om det skett någon förändring sen förstudien skrevs 2005, men också utifrån det faktum att detta ämne har varit svårt att studera och utvärdera, framförallt i brist på föräldrainformanter.

De övergripande frågeställningarna under intervjun var; Vad är föräldraarbete och hur ska det se ut när det fungerar bra? På vilket sätt skulle verksamheten kunna förbättra och utveckla föräldraengagemanget/stödet?

Det finns en väsentlig skillnad mellan begreppet föräldrastöd och begreppet föräldraengagemang som är värd att nämna. Föräldrastöd syftar till det stöd och den hjälp föräldrar erbjuds av olika aktörer och instanser i form av olika insatser och åtgärder så som informations- och kunskapsutveckling, utbildningar, råd och vägledning etc. Föräldraengagemanget däremot syftar snarare till att föräldrar aktivt och på frivilliga initiativ ska engagera sig i det drogförebyggande arbetet.

Företrädarna är överens om att föräldraarbetet är en svår utmaning som kräver mycket energi och framförallt tålamod. Föräldraarbetet ligger högt på prioritetslistan och det är enligt företrädarna nödvändigt att fortsätta utveckla idéer för att finna lösningar på hur man inom Sköldpaddan kan nå ut till föräldrar i området Hageby. På frågan, hur ser ett bra föräldraengagemang/stöd ut svarar Petra som är lärare;

---

[66] Rebecca Berg, (2005).

[67] Rebecca Berg, (2005). s. 8

[68] Fokusgruppen bestod av 5 representanter från Sköldpaddans styrgrupp;
Rakel Faleij, socialsekreterare som har en 25 % tjänst för att samordna arbetet med Sköldpaddan,
Åsa Nilsson, socialsekreterare som har en 25 % tjänst för att samordna arbetet med Sköldpaddan,
Per-Olof Hellsten, fritidsledare på Hagebyhus, Petra Isaksson, lärare på högstadiet, Hagebyskolan,
Liselott Thure, lärare på Vrinneviskolan.

> Föräldrar som finns med hela tiden, eller när de finns med, när dom bryr sig, när dom undrar över saker som inte går bra, när dom engagerade i saker som går bra. När dom kommer på föräldramöten, när de ringer. När de är på helt enkelt.[69]

Att Hageby är ett mångkulturellt område med ett högt invandrarantal är inget som behöver ses som ett problem menar informanterna. På frågan hur man skulle kunna utveckla och skapa nya idéer kring arbetet med föräldrarna har Lotta som är mellanstadielärare på Vrinneviskolan fått erfara en lyckad sammankomst där mötet mellan kulturer, föräldrar, lärare och barn blev en fullträff.

> Vi hade ju öppet hus, med världens fest med kulturtema där vi bjöd in lång tid i för väg. Där vi sa att vi ville ha deras kunskap, recept. Det blev världens fest, hela matsalen var full med mat. Och mammorna gick runt från andra länder som inte kan så mycket svenska.[70]

Åsa, som är socialsekreterare instämmer och menar att det inte bara är kontakten mellan skolan och föräldrarna som är viktig utan även kontakten föräldrarna emellan. Vidare menar Åsa att kontakten mellan föräldrarna kan göra att de finner gemensamma nämnare som får de att kommunicera med varandra.

Per-Olof, fritidsledare menar också att det kanske inte är på själva mötet, t.ex. föräldramötet som föräldrarna talar med varandra utan att det sker på kafferasten eller utanför möteslokalen. ”Det är där man växlar några ord mellan varandra, det är där själva diskussionen förs egentligen. Inte i själva klassrummet. Det är utanför möteslokalen det händer saker”[71] säger Per-Olof.

Trots att det finns svårigheter med att engagera föräldrarna i området Hageby menar företrädarna att det skett små förändringar med föräldraarbetet som har stor betydelse både i dagsläget men även på längre sikt. Petra menar att någonstans under processens gång har det gått framåt och att mycket beror på att skolorna i området har infört ÖPP, Örebro preventionsprogram. Genomförandet av preventionsprogrammet sker alltid i samband med skolornas ordinarie föräldramöten.[72] Petra påpekar att ÖPP är en viktig satsning i föräldraarbetet. Åsa som är socialsekreterare och en av samordnarna av Sköldpaddan ser också ÖPP som en positiv satsning.

Under intervjun talades det också om andra eventuella problem som kan påverka föräldraarbetet. Det har visats sig att det är svårare att få kontakt med föräldrar till barn och ungdomar som ligger i ”riskzonen” och som redan stämplats som avvikande och svårhanterliga. Per-Olof som är fritidsledare tror att det kan bero på att många familjer som har problem också har problem att ta sig ifrån hemmet och till skolan eller till avtalade möten som berör barnen. Dessa föräldrar har inte bara problem hemma menar han, de har även problem att planera upp sin tid.

Åsa berättar att man en gång hade ordnat med barnvakt i samband med möteslokalerna så att föräldrarna skulle kunna medverka på föräldramötena. Tyvärr var det ingen som anmälde sig med trots detta var föräldraantalet relativt högt. Vad är det då som gör att föräldrar stannar hemma? Åsa tror att det är en kombination av många saker;

---

[69] Petra Isaksson, från fokusgruppsintervju 2006.

[70] Liselott Thure, från fokusgruppsintervju 2006.

[71] Per-Olof Hellsten, från fokusgruppsintervju 2006.

[72] För mer information om Örebro preventionsprogram besök Örebro Universitets hemsida http://www.oru.se/templates.

> Om man har ett barn som är struligt så har man förmodligen varit på en hel del möten och blivit uppringd ett antal gånger av lärare. Många av de föräldrar vi möter har ju själva negativa upplevelser av skolan. Det var ingen bra upplevelse av grundskolan, många misslyckades och kände sig inte bekväm i den världen. Det är en kombination av många saker. Dels tror jag att man är rädd för att komma till skolan och få kritik, man ska möta andra föräldrar och veta att min unge kanske har ställt till det och stör. Hur kommer de andra föräldrarna att reagera? Kommer de att attackera?[73]

Per-Olof fortsätter diskussionen och menar att det skulle behövas mer av en ”vi-känsla” både i klassrummen men även bland föräldrarna. En tydligare sammanhållning och gemenskap som kan skapa trygghet. Lika mycket som man behöver stärka klasskänslan behöver man stärka föräldrarna. ”Är man en stark föräldragrupp så tror jag säkert att man kan få den starka gruppen att ringa upp varandra och kanske följas åt till klassmöten och hjälpas åt eller lösa det med barnpassning mellan familjerna och på så sätt lösgöra” menar Per-Olof.[74]

Avslutningsvis menar företrädarna att det fortfarande finns en hel del att göra kring föräldraarbetet och att det krävs ”många kloka huvuden” för att finna konkreta och användbara lösningar. De är också överens om att olika insatser och åtgärder inte nödvändigtvis fungerar på samma sätt överallt, utan att det gäller att finna olika lösningar och pröva sig fram. Åsa tror också att det i skolans miljöer finns en stor potential.

> Att man verkligen öppnar skolan kanske på kvällstid för föreningar. Att skolan blir en arena där man använder lokalerna. Vuxna på kvällstid. Att man öppnar upp det så. Jag tror på sådana idéer. Föräldracafé. Allt sånt här tror jag att man måste ha väldigt tålamod med. Man måste vänta och stå ut under tiden då det inte kommer någon. För på slutändan så kan det ju ge nåt ändå. Det ena ger det andra.[75]

Sammanfattningsvis och självkritiskt kan vi se att föräldraperspektivet är viktigt men inte lyfts fram tillräckligt inom ramen för detta utvärderingsuppdrag. Vi har inte kommit i kontakt med eller genomfört några intervjuer med föräldrar.

En tydlig förändring vad gäller förhållandet mellan stat och kommunal praktik handlar om förskjutning mot ett lokalt ansvar. Denna förskjutning framträder ju inte i Sköldpaddans vardagliga verksamhet men har dock betydelse för framtidens preventionsarbete och vilken roll och ansvar kommunerna kommer att ha i detta arbete.

Från stat till kommun

Idag lägger staten över ett allt tyngre ansvar på kommuner, landsting och frivilligorganisationer när det gäller det alkohol- och drogförebyggande arbetet. Samtidigt har villkoren för detta arbete radikalt förändrats eftersom både tillgänglighet och konsumtion av droger har ökat och fortsätter öka. I detta nya ”landskap”, skriver Swift-Johannison, räcker det förmodligen inte med en utveckling av faktakunskaper, att vara ”kunnig” i alkohol och drogfrågor, det är heller inte tillräckligt att förstå vad som på individ eller samhällsnivå gör att missbruk uppstår. Det förebyggande arbetet måste också bygga på förståelse av processer och sammanhang, och där måste finnas kompetens att starta, driva och upprätthålla ett förändringsarbete. Det innebär både att fler vetenskapliga discipliner måste bjudas in till fältet, och att ett aktivt arbete med att

[73] Åsa Nilsson, från fokusgruppsintervju 2006.
[74] Per-Olof Hellsten, från fokusgruppsintervju 2006.
[75] Åsa Nilsson, från fokusgruppsintervju 2006.

utveckla en reflekterande praxis måste drivas.[76] Detta, menar vi, är en viktig del i Sköldpaddans fortsatta utveckling.

Drogprevention som styrningspraktik

En viktig del av det verksamhetsnära lokala drogförebyggande arbetet är att kunna sätta in och förstå det i dessa samhälleliga kontext. Det handlar tex. om att blottlägga och förstå förskjutningen mellan stat och kommun där staten behåller det övergripande politiska ansvaret (och makten) samtidigt som ansvaret förskjutits mot kommunerna på lokalplanet. Bortsett från Rebecka Bergs magisteruppsats har denna del inte haft så stort utrymme inom ramen för föreliggande uppdrag.

Tyngdpunkten i Rebecka Bergs magisteruppsats *Att agera inom "drogpreventionens" givna ramar – En diskursanalytisk studie om styrningspraktiker på nationell, - lokal – och verksamhetsnivå*[77] ligger på ett samhälleligt plan, där syftet varit att identifiera de dominerande diskurserna inom drogpreventionsarbete utifrån propositionen *Nationella alkohol och narkotikahandlingsplaner* .[78] Rebecka Berg utgår från Michel Foucaults begrepp och diskussioner om styrningsmentalitet, makt och politisk rationalitet. "Denna styrning, att vägleda och forma människor kan ses som produktiv makt som vill frambringa individens kraft och styrka som fria, aktiva och ansvarfulla medborgare men är samtidigt begränsande och reglerande och förutsätter bestämda förpliktelser, det vill säga att "agera inom drogpreventionens givna ramar", menar Rebecka Berg.

Samverkan

Inom ramen för denna processutvärdering fick Rebecka Berg uppdraget att genomföra en fokusgruppintervju med Sköldpaddans styrgrupp.[79] Inom ramen för temat samverkan ställde hon frågorna: Hur ser informanterna på samverkan i Sköldpaddan? Hur har samverkan fungerat i styrgruppen och ledningsgruppen? I Sköldpaddans grunddokument framkommer att verksamheten på ett nära och målinriktat sätt ska samarbeta med andra aktörer i området, så som förskola, skola, fritidsgård, vårdcentral och närpolis.[80] Tyvärr har närpolisen fallit bort och Per-Olof tror att det beror på att polisen fått ännu mer att göra och att de hela tiden får nya direktiv och tillslut står och stampar på samma ställe. Åsa däremot menar det i större utsträckning handlar om organisatoriska frågor:

> Det handlar mer om organisatoriska frågor som sätter hinder så upplever jag det, eftersom vi hade en representant från närpolisen så länge de fanns här. Det är inte så att det saknas engagemang och vilja från närpolisen. Dom har bara inte möjlighet, de kan inte vara med på det sättet. Dom blev slitna kors och tvärs. Det handlar inte om att de enskilda poliserna inte vill.[81]

---

[76] Anna Swift-Johannison, (2004).

[77] Rebecca Berg, (2006).

[78] 2005 06/30.

[79] Fokusgruppen bestod av 5 representanter från Sköldpaddans styrgrupp;
Rakel Faleij, socialsekreterare som har en 25 % tjänst för att samordna arbetet med Sköldpaddan,
Åsa Nilsson, socialsekreterare som har en 25 % tjänst för att samordna arbetet med Sköldpaddan,
Per-Olof Hellsten, fritidsledare på Hagebyhus, Petra Isaksson, lärare på högstadiet, Hagebyskolan,
Liselott Thure, lärare på Vrinneviskolan.

[80] Rebecca Berg, (2005), s. 4.

[81] Åsa Nilsson, från fokusgruppsintervju 2006.

Petra i sin tur menar att drömmen självklart är att det skulle finnas mer resurser så att polisen kunde vara mer delaktiga i Sköldpaddan. På frågan om hur informanterna upplevde ansvarsfördelningen gällande barn och ungdomar svarade Petra:

> Jag tycker inte att det är fel att ansvaret ligger mycket på skolan och på fritid och på socialtjänsten som det gör i den här samverkansgruppen, det tycker jag är helt rätt. För om man tittar på dem som arbetar med ungdomar och träffar ungdomarna så är det ju skolan som har mest tid med ungdomarna. Fritid kanske har näst mest och socialtjänsten kommer in lite här och där.[82]

Per-Olof resonerar som så att man måste se det som en helhet. Att ungdomarna ska ses som ett gemensamt ansvar. Han menar att det bästa egentligen hade varit om det inte fanns något ”glapp” och att Sköldpaddan hade haft samarbetspartners som Polisen och vårdcentralen och att det då skulle ha varit betydligt lättare att arbeta.

Överlag så tycker företrädarna att samverkan i styrgruppen och ledningsgruppen har fungerat bra när det gäller engagemanget men kanske inte tidsmässigt, som de utryckte det. Åsa utvecklar det och menar att det handlar om mer organisatoriska frågor. Det tar tid att genomföra saker som t.ex. personalutbildningar och det ska godkännas hos cheferna på skolorna och i ledningsgruppen. Åsa menar att det finns många olika faktorer som man måste ta hänsyn till och att det kan ta lite tid att genomföra saker.

> Det finns ingen ovilja man försöker ju lösa det på något sätt men ibland så är det så att det för vår del att vi får backa undan, inte ofta. Vi kanske har högre ambitioner än vad som varit genomförbart så kan det vara ibland. Det är inte ovilja bara att det är massa andra saker som ska in också.[83]

Styrgruppen som består av representanter från Socialkontoret i Hageby, Hagebyskolan, Vrinneviskolan, Svanen förskola och skola, Vårdcentral och Fritidsgården Hagebyhus träffas regelbundet, ungefär en gång i månaden. Ledningsgruppen som består av enhetschefen från Socialkontoret, en chef från Hagebyskolan, Fritidsgårdens chef och Vårdcentralens chef ses vid tillfällen per termin och när beslut ska fattas som inte styrgruppen kan ta.

På frågan om arbete i styrgruppen och ledningsgruppen skulle kunna effektiveras eller förbättras på något sätt svarade Åsa att det finns riktlinjer som kommer från politiskt håll som måste följas men att det ändå finns ganska stort utrymme att utforma och planera verksamheten. Planerna för det drogförebyggande arbetet är relativt allmänna och inte så svåra att anpassa sig till. Åsa nämner också hur viktigt det är att det finns en drogsamordnare i kommunen som kan samordna och samverka det mer generella kommunarbetet:

> Vissa saker behöver samordnas. På en annan nivå i samverkan med landstinget t.ex. Ledningsfrågor i landstinget och kommunen. Det måste se likadant ut för alla socialkontor, skolor, samma rutiner. Man behöver ju ha en annan nivå på det också.[84]

En viktig faktor i arbetet menar informanterna, är att tydligare dokumentera vad som sägs och görs i verksamheten:

> Jag tror att vi har väldigt mycket i våra huvuden och vi pratar men sen så tror jag fortfarande att vi måste skriva ner ordentligt som vi har pratat om. Så vi ändå får ihop någon slags struktur i hur vi tänker. Vi har ju de här dokumenten, men att vi kanske borde vara mer specifika för de här är väldigt allmänt hållna. Ta in olika handlingsplaner

[82] Petra Isaksson, från fokusgruppsintervju 2006.

[83] Åsa Nilsson, från fokusgruppsintervju 2006.

[84] Åsa Nilsson, från fokusgruppsintervju 2006.

> på hur vi ska arbeta förebyggande och ha ett gemensamt dokument som vi förankrar hos annan personal.[85]

Eftersom Länsstyrelsens medel snart är slut och företrädarna ämnar fortsätta med sin verksamhet vill de upprätta en handlingsplan för framtiden så att inte verksamheten riskerar att rinna ut i sanden på grund av ekonomiska skäl.

Fokusgruppintervjun som Rebecka Berg genomfört visar på flera viktiga saker. En är att det verkar som om man inom Sköldpaddan ibland haft olika bilder av innebörden av samverkan, samordning och samarbete. Det förefaller som om man talat om *samverkan* men olika individer mer förutsatt eller helt enkelt tänkt på *samordning eller samarbete*. Man kunde med fördel tydligare diskuterat definitionen och relationen mellan dessa begrepp.[86]

En reflektion rörande utvärderingsuppdraget är att vi inom ramen för denna processutvärdering förmodligen mer noggrant borde följt ledningsgruppens arbete. Vi borde ha funnits med vid ledningsgruppen möten, både som observerare och kanske även som aktiv part.[87] I fokus för vårt uppdrag var ju, enligt avtal, att studera verksamheten. Där kanske vi gemensamt (uppdragstagare och uppdragsgivare) även borde fokuserat mer på *hur* arbetet är upplagt och organiserat. Att arbeta mer med samverkan , både som fenomen inom socialt arbete men också samverkan mellan praktik och forskningsverksamhet utgör en viktig del i våra slutsatser och förslag till fortsatt arbete.

Prevention och promotion

I denna rapport beskrivit hur man kan tala om förebyggande arbete både i termer av prevention och promotion. Prevention och promotion kompletterar varandra; promotion kan ses som den arbetsform där man fokuserar på skyddsfaktorer och prevention som den arbetsform som i större utsträckning fokuserar på riskfaktorer.

Preventivt arbete har en mer eller mindre uttalad inriktning mot att förebygga skador och risker. Det kan handla om att förhindra alkoholdrickande eller förskjuta alkoholdebuten, eller om att minska ett riskfyllt beteende. Det promotiva arbetet har sin tyngdpunkt i att utveckla skyddsfaktorer och skapa förutsättningar för en önskvärd utveckling. Det finns även tre olika preventionsnivåer. Till den första preventionsnivån, primärprevention, räknas allmänna åtgärder som till exempel att begränsa tillgängligheten av alkohol och att begränsa efterfrågan med hjälp av insatser som undervisning och rådgivning. Den andra nivån benämns sekundärprevention och insatserna på denna nivå är riktade direkt till dem som riskerar att utveckla ett missbruk, ungdomar och vuxna med ett riskbeteende. Den tredje och sista nivån har fått namnet tertiär, målgruppen är här ännu mer specificerad och kan exempelvis bestå av människor med tydliga missbrukarproblem.[88]

I sin magisteruppsats *Sikta högt nå långt, tankar om drogprevention och samverkan* har Johanna Mässing diskuterat och i viss mån jämfört två verksamheter i två invånarmässigt olika stora städer. De verksamheter som studerats utgörs av Frimärket i Filipstad[89] och Sköldpaddan i Hageby, Norrköping. Johanna menar att Sköldpaddan är en klart drogförebyggande verksamhet som

[85] Åsa Nilsson, från fokusgruppsintervju 2006.
[86] Se även Samverkan som arbetsform s. 18-19.
[87] Jämför aktionsforskning.
[88] Bjarne Ohlsson, (2001), s. 22-23.
[89] Per Söderberg, (2004) *Verksamhetsplan "frimärket"*, Socialförvaltningen, Filipstads kommun.

inriktar sig på generella insatser medan Frimärket är mer svårplacerat och kan uppfattas som delvis inriktat på förebyggande arbete, delvis på behandling. En av Johanna Mässings slutsatser är att fenomenet drogförebyggande ofta lämnas åt slumpen, man arbetar för att finna metoder för att hjälpa barn och unga, för att få arbetet inom verksamheterna att fungera som avsett, men mycket liten tid, eller ingen tid alls ägnas åt att definiera grunden i det som arbetet utgörs av. Inom Frimärket har ingen diskussion förts kring vad det egentligen är för typ av arbete man använder sig av. Man vill jobba för att barn och ungdomar i kommunen skall må bra, och man har idéer om hur detta skall göras, men om det handlar om förebyggande arbete eller ej är oklart. Inom Sköldpaddan har man konstaterat att det är drogförebyggande arbete som drivs, men exakt vad detta arbete innebär är dock inte helt klart menar Johanna Mässing.[90]

Johanna Mässings och flera andras studier visar hur man ibland blandar prevention och promotion på en och samma gång. Detta gäller särskilt verksamheten Frimärket i Filipstad, men delvis även inom Sköldpaddans verksamhet. Inom Sköldpaddan sker det till exempel inom Livskunskapsundervisningen och blir tydligt i informanternas utsagor i de fall man som elev inte är riktigt säker på om läraren vill förmedla information och ändra attityder (prevention) eller om läraren vill, genom livskunskap, arbeta med att stärka elevernas självkänsla (promotion).

Vi kan se att Sköldpaddans verksamhet både kan beskrivas som preventiv och promotiv. Det preventiva arbetet sker genom informationsdagar, informationsmaterial och i utbildningssammanhang. Det promotiva arbetet finns främst representerat via ämnet Livskunskap. Det vi tror Sköldpaddan kan utveckla är just tydligheten mellan prevention, dess nivåer, och promotion. Dagens preventiva och promotiva arbete har det ”gemensamma målet att generera teorier och metoder som behövs för att skapa konkreta varaktiga positiva förändringar i människors liv.”[91] Detta i sin tur leder oss över till behovet att utveckla Sköldpaddans arbete mot ett evidensbaserat arbetssätt.

Sköldpaddan och en evidensbaserad socialtjänst

En viktigt del inom socialpolitiken och för socialtjänstens utveckling är teoribildningen inom området. I Socialstyrelsens rapport *För en kunskapsbaserad socialtjänst* anges en rad utvecklingsområden som man prioriterat. I rapporten skriver man bl.a. att:

> Frågan om kunskaps- och professionsutveckling inom socialtjänsten är i mycket hög grad en fråga om organiseringen av kunskapssökandet. Frågan sätts på sin spets när kunskapsutvecklingen berör ett område som är rättsligt reglerat och nära knutet till en demokratisk styrning av verksamheten. Då gäller det att finna gynnsamma villkor, inte bara för kunskapsutvecklingen utan också för det praktiska sociala arbetet. Kunskapsutvecklingen skall prioriteras och befrämjas på olika sätt och inte ses som en konkurrerande verksamhet i förhållande till det praktiska arbetet.[92]

I sammanfattningen i Socialstyrelsens rapport redovisas ett antal slutsatser och förslag vilka handlar både om medarbetares kompetenskrav och om riktlinjer för missbruksvård, där ju prevention utgör en viktig del.

---

[90] Johanna Mässing (2006).

[91] Laura Ferrer - Wreder & Anna-Karin Andershed, (2005), s. 19.

[92] Socialstyrelsen, (2004), *För en kunskapsbaserad socialtjänst: redovisning av ett regeringsuppdrag åren 2001-2003*, sammanfattning s. 9 ff.

Evidens och erfarenhet

Jan-Håkan Hansson jämför en vetenskapligt grundad kunskap, så kallad evidensbaserad kunskap[93] med det yttersta syftet att förbättra hjälp och stöd till medborgarna[94] med en mer erfarenhetsbaserad kunskap och ett vardagligt kunskapsbehov, där efterfrågan på metod, effektiva behandlingsformer, kompetensutveckling, organisation och ledarskapsfrågor helt dominerar kunskapsutvecklingen.[95] I Socialstyrelsens kunskapssatsning talas om att "…skapa förutsättningar för att socialtjänstens insatser i större utsträckning skulle kunna baseras på vetenskap och beprövad erfarenhet."

Kunskapsutveckling är en viktig utmaning. Vi kan inom ramen för Sköldpaddans verksamhet se att den erfarenhetsbaserade kunskapen i större utsträckning än den evidensbaserade kunskapen fått gälla. Detta är inte alls konstigt då socialt arbetes uppdrag och tradition har varit och är mer fokuserat mot handling än mot produktion av "tankar och teorier". Dock vill vi citera Sylvia Petersson och vi håller med henne om att:

> Kunskap är lika med handling medan effektivitet uppstår när man kopplar ihop vetenskap och praktik.[96]

[93] Karin Tengvald, (2003), "Evidensbaserad praktik om strävan att öka kunskaperna om verkningsfulla insatser", i Varg, Nils, red.*, Perspektiv på kunskapsutveckling inom socialtjänsten: en antologi,* Stockholm: Socialstyrelsen, s. 25 ff.

[94] Jan-Håkan Hansson (2003) "Kunskapsutveckling inom socialtjänsten: om några utmaningar", i Varg, Nils, red., *Perspektiv på kunskapsutveckling inom socialtjänsten: en antologi,* Stockholm: Socialstyrelsen, s.11.

[95] Brita Bergseth, red., (2003) Högskoleverkets rapportserie 2003:16R, s. 7-33.

[96] Sylvia Petersson (1988) "Kvinnor vid universitet", i Liedman, Sven-Eric och Olausson, Lennart, red., *Ideologi och institution: om forskning och högre utbildning 1880-2000*, Stockholm: Carlsson.

Livskunskap

Ett av målen för Sköldpaddans verksamhet är att ”I samarbete mellan personal verksam inom Sköldpaddan förstärka hälsofrämjande insatser riktade mot barn och ungdomar i syfte att förebygga drogmissbruk. I fokusgruppsintervjun med styrgruppen menar företrädarna att detta mål framförallt ska uppnås via livskunskapsundervisning. Livskunskap är ett viktigt element i det hälsofrämjande arbetet och Petra som är handledare i Livskunskap menar att det under våren varit en liten svacka i arbetet som oroar henne:

> Handledningstillfällen med lärare försvinner på grund av att det kommer någonting annat på programmet och handledningen behövs, det är viktigt att den fortsätter för annars dalar det. /…/ Om inte handledar tillfällena kommer kontinuerligt då är det början på att det rinner ut i sanden tror jag. Och vi ska träffa rektorerna nu i veckan och ta ett djupt andetag igen. För det handlar om planering.[97]

Åsa instämmer och menar att det handlar om prioritering från lärarnas sida. Vilket ämne som får stå åt sidan beror enligt henne på vilken grundsyn man har som lärare. Lotta menar också att hennes erfarenheter säger att det är många gånger är Livskunskapen som stryks när schemat är pressat. Petra avslutar med att säga att målet i framtiden är att Livskunskapen ska vara en integrerad del av undervisningen och beröra alla ämnen.

Miriam Kindh[98] visar i sin magisteruppsats *Livskunskap – ett drogförebyggande arbete* en tydlig progression i skolornas arbete med livskunskap. I de yngre årskurserna lär sig eleverna bland annat att tolka ansiktsuttryck och hitta konstruktiva lösningar genom olika ”lekar”. I de högre årskurserna samtalar eleverna i högre grad fritt och kring något mer personliga och samhällsorienterade teman. Elevernas behov får styra undervisningen alltmer i takt med att de blir äldre. I vissa klasser verkar samtalet fungera bättre än i andra. Det verkar både vara beroende av klassens sammansättning och elevernas relation till läraren, ifall läraren låter elever styra samtalets riktning. Likaså kan det vara beroende av vilken årskurs de går i. Gemensamt för eleverna, visar Miriam Kindh, är att de tror att livskunskap handlar om att ”lära om livet”, som en elev uttrycker det. Eleverna menar att livskunskap hjälper dem att kommunicera med varandra. Livskunskap lyfts fram som en förstärkning till inte bara de andra ämnena i skolan, utan även till livet utanför skolan. Sambandet mellan självförtroende, grupptryck och huruvida de väljer att ”stå emot” framkommer starkt. Eleverna verkar själva medvetna om det grupptryck och den påverkan de har på varandra, och verkar dessutom förstå vikten av självförtroende i sammanhanget.

Det framkommer att livskunskap för att vara ett verksamt pedagogiskt arbete inte kan lyftas ur sitt sammanhang och diskuteras för sig utan måste förstås utifrån den vardagsverklighet eleverna befinner sig i.

Anna Laine[99] har undersökt hur livskunskapslektionerna förstås av eleverna i årskurs 2 . Hon finner att barnens egna tankar och funderingar om varför de tror att de har livskunskap i skolan stämmer väl överens med de uppsatta officiella målen. De upplever det som förmedlas på lektionerna som en slags förberedelse inför livet, där de får veta hur kan agera i den sociala

---

[97] Petra Isaksson, från fokusgruppsintervju 2006.

[98] Miriam Kindh, (2006), *Livskunskap – ett drogförebyggande arbete*. Magisteruppsats. Utbildningsprogrammet Samhälls och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

[99] Anna Laine, (2006), ”Hjärtat dunkar fort- En studie om barns tankar om känslor som ett led i formandet av självkänsla och självidentitet”. I *Att färgas av andra – Om barns och ungdomars livsvillkor och identitetsskapande*. Uppsatsantologi från samhälls och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

omgivningen. Dock förefaller det ganska självklart att det långsiktiga syftet vad gäller motståndskraft mot alkohol och droganvändning inte är uppenbar i denna åldersgrupp. Barnen visar att de kan förklara hur de själva känner att en känsla kan upplevas, samtidigt som de visar att de kommer ihåg att de upplevt den specifika känslan och därmed kan återberätta den. Att kunna reflektera och verbalisera sina egna och andras berättelser är ett viktigt steg i utvecklandet av en egen självkänsla. Studien visar även att barnen praktiskt använder den kunskap de förvärvat under lektionerna. Barnen har lärt sig göra val. När de till exempel hamnar i en situation där ett eventuellt bråk kan uppstå har barnen lärt sig att de t.ex. antingen kan gå därifrån eller stanna upp för att tänka ut en annan lösning på situationen. Ett citat får slutligen illustrera hur åttaåringarna kan tala om känslor i intervjuerna, A är intervjuare och T är elev:

A: kan ni berätta om nått som gör er glada?

T: när min mamma och pappa säger förlåt om dom har gjort nått dumt.

A: hur känns det?

T: att det var så bra så man skulle vilja att det hänt en gång till[100]

När det gäller de äldre barnen blir elevernas bild av livskunskap mer komplicerad. I Kindhs uppsats (se ovan) påpekas vikten av att livskunskap sätts in i ett sammanhang. Minna Nilsson[101] redogör för hur högstadieungdomar (samtliga tjejer) kan uppfatta att livskunskapen som ämne inte riktigt vågar ta tag i det som de ser som sin vardagsverklighet. Sådant de själva vill diskutera på livskunskapen är sådant som direkt går att koppla till deras uppväxtvillkor. De vill diskutera om människor från andra länder, om droger, om fördomar och om hur man ska behandla varandra bättre. Informanterna menar att livskunskapen syftar till att skapa bättre sammanhållning bland eleverna och att de ska lära sig innebörden av de ”fula ord” för att på så sätt undvika att använda dem som tillmälen mot varandra. De tror även att livskunskapen har som syfte att minska mobbning genom att de tillsammans med lärarna ska diskutera detta på lektionstid, exempelvis vad det innebär att säga nedsättande saker till sina klasskamrater.

Undervisningsmaterialet *Livsviktigt*[102] beskriver informanterna som innehållandes töntiga bilder och ibland lite för långt ifrån deras verklighet. De uppskattar när lärarna frångår boken eftersom det då finns utrymme för saker som berör dem mer. Informanterna vill gräva djupare i sådant som inte diskuteras så mycket på livskunskapslektionerna. Nilsson påpekar att när eleverna ska diskutera exempelvis alkohol och andra droger på en livskunskapslektion måste frågorna och diskussionerna tillåtas röra vid ungdomarnas vardagsverklighet. Alkohol är för dem inte bara något man inte får dricka innan man fyllt 18 år. Det är istället en högst närvarande komponent i deras liv. På väg hem från skolan ser eleverna också drogmissbrukarna på parkbänken som *rullar själva* grejen och funderar över hur de ska undvika att själva bli missbrukare. De vill inte hamna i dessa gäng, de vill diskutera hur de undviker att hamna i fel kretsar där sprit och vapen flödar. Många paralleller menar Nilsson, kan onekligen dras mellan det som informanterna upplever som något de ser varje dag och sådant de vill diskutera på den lektion som verkligen är till för dem – livskunskapen.[103]

---

[100] Gruppintervju 060222 i Anna Laine, (2006), s. 45.

[101] Minna Nilsson, (2006), ”Fast vi ser ju typ nästan allt som händer” - Om livsvillkoren för unga tjejer i ett område präglat av droger, kriminalitet, våld och vapen. I *Att färgas av andra – Om barns och ungdomars livsvillkor och identitetsskapande.* Uppsatsantologi från samhälls och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

[102] Birgitta Kimber, (2000), *Livsviktigt,* Solna: Ekelunds förlag.

[103] Minna Nilsson, (2006).

Livskunskap som drogpromotiv verksamhet

Kindh visar att diskussionen kring självförtroende och grupptryck i livskunskapen är starkt kopplat till diskussionen kring alkohol och droger. Uppbyggnaden av självförtroende och självkänsla tar tid. Det är inte alltid självförtroendet har hunnit ta vid innan drogerna kommer in i bilden, vilket innebär att alltför många ungdomar börjar dricka, röka eller nyttja andra droger alltför tidigt. Vid vilken ålder alkohol och droger bör göra sitt inträde i undervisningen beror på ett flertal faktorer och åsikterna skiljer sig mellan elever och lärare.

Flertalet skolor börjar prata om droger och alkohol på allvar i åttan. Lärarna tycks ganska överens om att åttonde klass är en bra årskurs att börja i, även om de tror att de skulle kunna tala om alkohol och droger tidigare. Med något enstaka undantag anser eleverna att det är för sent. En lärare förklarar att detta är en bra tid eftersom funderingarna kring ämnet börjar komma i denna ålder. Även om inte alla elever funderar kring det än, så gör de flesta det, menar hon. Frågan kring alkohol och droger kan jämföras med tabun kring sex och samlevnad. Att inte ”väcka björnen som sover” framställs som en förlegad tanke både bland lärare och elever. I skolorna pratar de inte direkt om droger, utan mer om hur eleverna kan vara starka och stå emot grupptryck av olika slag genom sagor och myter om personer som väljer att gå sin egen väg. Vidare arbetar de genom att finna allmängiltiga företeelser som kan vara allt ifrån alkohol, droger, cigaretter eller mobbing. Tanken är att eleverna till slut ska kunna finna sin egen väg att gå.

På samma sätt framställs det att faktakunskapen bör komma in på ett naturligt sätt i livskunskapen. Lärarna förefaller överens om att det inte handlar om att tala *om* för eleverna hur det är, utan att tala *med* eleverna om hur det är. Det preventiva arbetet pekar framförallt på två aspekter. Det ena gäller att ha en realistisk utgångspunkt, det andra att inte i större utsträckning än nödvändigt fördöma drogerna. Det framgår av eleverna själva att de vill lära sig om droger och menar att många saker är så tabubelagda att de inte vet hur de ska hantera det.[104]

I Pernilla Franssons[105] undersökning framkommer att ungdomarna upplever skolans alkohol och droginformation som alldeles för överdriven. I en fokusgruppsintervju säger S och M som går på högstadiet:

> S: De kan nog överdriva lite för mycket.
>
> M: Ja det gör de, ibland så överdriver de ju. Men budskapet går ju fram, att vi inte ska ta droger och det är ju, mycket mer kan de väl egentligen inte göra. Än att säga, tala om för folk att det är farligt och så.[106]

Den bild som skolan förmedlar passar inte in med den bild ungdomarna skapat sig med hjälp av andra källor, källor som är starkare än skolan. Förutom att ungdomarna anser att informationen är överdriven har de även en uppfattning om skolans påverkan. De uttrycker att skolans möjlighet att inverka på eleverna är ytterst begränsad, den makt skolan har över eleverna är inte tillräcklig för att hindra ungdomarna från att dricka alkohol.

Ibland kommer externa föreläsare till skolan. Både de yngre och de äldre informanterna har upplevt externa aktörer och det är just de före detta missbrukarna och anhöriga till missbrukare som uppskattas av informanterna. De yngre informanterna berättade om en före detta narkotikamissbrukare som föreläste på deras skola. ”*Det var ju en av de bättre grejerna de hittat på”*

---

[104] Miriam Kindh, (2006).

[105] Pernilla Fransson, (2006), *Ungas tankar om drogförebyggande arbete*. Magisteruppsats. Utbildningsprogrammet Samhälls och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

[106] Pernilla Fransson, (2006), s.15.

säger en informant, medan de andra håller med om att det var en bra föreläsning. De äldre informanterna berättade att de en kort tid innan intervjun varit och lyssnat på en mor som berättade om hur hon och hennes narkotikamissbrukande son levt. Det som tilltalade ungdomarna med dessa föreläsningar var den trovärdighet som ungdomarna upplevde att föreläsningarna förmedlade. Istället för lärarnas fakta- och riskinriktade undervisning erbjöd dessa föreläsare en bild som kändes närmare informanternas verklighet, något som var lättare att relatera till.

Det finns stora skillnader mellan vad ungdomarna tycker om det drogförebyggande arbete som bedrivs av föreningar och det som lärarna bedriver. Det som nu är positivt med skolans undervisning är att den inte längre är uppbyggt som en envägskommunikation utan kommunikationen ska gå mellan elever och lärare. Tanken är att en typ av dialog ska föras för att eleven ska få fram sina tankar och att elevernas lärande ska hamna i centrum.[107] Så är det i alla fall i teorin, hur det rent praktiskt ser ut är en helt annan sak. Trots tanken med tvåvägskommunikationen upplever inte informanterna att arbetet fungerar så. De säger att de själva inte har någon större möjlighet att påverka vad det drogförebyggande arbetet ska innehålla. Eleverna S och M igen:

> M: Alltså vi vill inte ha mer information för det är samma hela tiden.
>
> S: Jag tänkte precis säga det, det står samma sak hela tiden.
>
> M: Hela hela tiden.[108]

Det verkar finnas flera anledningar till varför informationen upplevs som så likartad. Informanterna känner inte att lärarna har någon större koll på vad de lär ut utan att de bara läser direkt ur böcker. Ungdomarna upplever att skolans förebyggande arbete inte är objektivt, de säger att det inte visar hela sanningen utan bara valda delar. Informanterna verkar övertygade om att det finns positiva och negativa sidor med användande av narkotika och alkohol. De föreläsningar som de haft med före detta missbrukare har även visat att den finns en positiv upplevelse av att nyttja alkohol och narkotika och ungdomarna beskriver att de bedömer att denna information är mer trovärdig. De menar att det är lättare att tro på en person som själv upplevt det han eller hon pratar om men det är även lättare att tro en person som inte döljer något. Genom att visa på både de dåliga och bra sidorna av alkohol och droger får ungdomarna själva möjlighet att bilda sig en egen uppfattning genom att väga informationen mot redan befintliga kunskaper och erfarenheter. Det här är något som även Skolverket tog upp i den granskning de gjorde av skolornas ANT-undervisning.

> För att undervisningen skall vara trovärdig får den inte avstå från att diskutera de upplevda fördelar som alkohol- och annan drogkonsumtion medför. I undervisningen måste dessa vägas mot de nackdelar som uppstår på lång sikt.[109]

---

[107] Anders Persson och Kerstin Svensson, (2005) s. 95.

[108] Pernilla Fransson, (2006), s.17.

[109] Skolverket, (2000*), Nationella kvalitetsgranskningar 1999 : [skolors arbete mot mobbning och annan kränkande behandling : sex- och samlevnadsundervisningen : undervisningen om tobak, alkohol och andra droger*] Stockholm : Statens skolverk : Liber distribution, s. 10.

Unga, fritid, alkohol och droger

Andreas Andersson[110] har undersökt vad ungdomar själva verkar veta om alkohol och droger och när de anser att man dricker för mycket. Han konstaterar att kunskapen om alkohol dess faror och bieffekter verkar god, men att man inte kopplar detta till sig själv. Ungdomarna verkar inte ha reflekterat över vad som är för mycket *för dem* trots att de flera gånger både druckit för mycket själva eller sett vad som händer när andra blivit för berusade. Deras erfarenheter av narkotika är också betydligt mindre liksom kunskaperna. De ser narkotika som något beroendeframkallande och potentiellt dödligt men har inte alls samma detaljkunskaper, om t.ex. hjärnskador och tillvänjning som de har om alkohol.

Fritidsgården som social arena

Katarina Dunérholm har i ett antologikapitel undersökt vilken betydelse fritidsgården kan ha för unga. Hon kommer fram till att ungdomarnas träffar på fritidsgården är en viktig händelse i deras vardag och på helgen, och de här träffarna har blivit en rutin. Hon finne också att fritidsgården samarbetar med och kompletterar skolan med att bland annat aktivera ungdomarna på deras fritid utan att de känner något tvång att delta. Genom sport, dans, musik utflykter med mera sysselsätts ungdomarna. Personalen samtalar och förklarar viktiga händelser, exempelvis hur alkohol och droger påverkar olika kroppsorgan, om samlevnad, hur de unga individerna bör och inte bör bete sig med mera. På så sätt får ungdomarna information och vägledning och kontakten med fritidsledarna blir en slags informell och personlig fortsättning på skolans livskunskap. Informanterna är tacksamma att de har sin fritidsgård, där de träffas, umgås och har *skoj*. Fritidsgården är av stort betydelse för ungdomarnas trygghet och välmående. På fritidsgården känner sig ungdomarna uppskattade och viktiga i förhållande till sina kompisar och de vuxna på gården vilket är en viktig komponent i identitetsskapande processen.

De flesta av informanterna upplever att det är ganska *jobbigt* hemma hos dem på grund av att många av föräldrarna inte har något jobb, är hemma hela dagarna och mår dåligt av det. På fritidsgården kan ungdomarna känna sig fria och koppla av. Det är ute på gatan som ungdomar blir erbjudna alkohol och narkotika. Det är de medvetna om och tycker att på gården är de skyddade och trygga. Ungdomarna tycker att de vuxna på gården är snälla och hjälpsamma och de har roligt ihop. Studien visar att ungdomar kan ha roligt och må bra utan att de är aktiva inom t.ex. sporter som kostar mycket. De påpekar att det är *skönt* att slippa passa tider även på kvällarna, de är glada att de bestämmer själva över sin fritid.

Flera av ungdomarna kommer från hemförhållanden med knappa ekonomiska resurser, de tycker att det är tråkigt att inte ha några pengar, att inte kunna köpa sig en smörgås när man är hungrig. Men de är också medvetna om att det bara är så, och att de inte kan påverka situationen. Ungdomarna pratar också om att *kommunen inte har råd* när det gäller deras aktiviteter. De måste även betala för exempelvis, att se på film, för den gemensamma fikat på tjejkvällarna, discot, utflykter med mera. Vissa ungdomar har inte pengar till det och då får de inte vara med. Risken är stor att de här ungdomarna drar sig till gatan, där de erbjuds bland annat alkohol och narkotika. Att vissa kvällar på gården var tjejkvällar visade sig också vara ett problem för killarna eftersom de då inte hade någonstans att ta vägen och blev hänvisade till centrum. [111]

---

[110] Andreas Andersson, (2006), ”När man dricker för mycket” - Ungdomars attityder och kunskaper om droger. I *Att färgas av andra – Om barns och ungdomars livsvillkor och identitetsskapande.* Uppsatsantologi från samhälls och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

[111] Katerina Dunérholm, (2006).

Att ”festa” tillsammans - alkohol som biljett till gemenskap

Jennie Åström[112] har undersökt alkoholens och alkoholdrickandets sociala funktion bland ungdomar (15-20 år). Helgen är en tid då informanterna kan koppla av och umgås med vännerna på ett sätt som de inte kan göra under veckorna Mentalt börjar festen redan då planeringarna påbörjas och sinnet ställs in under festens förberedelser som till exempel sminkning och uppklädning. Väl på festen är det viktigt att stämningen är lättsam vilket enligt informanterna ligger till samtliga festdeltagares ansvar att se till att stämningen blir. Även om en fest till en början verkar tråkig går det att få kul genom att släppa loss. Den lättsamma stämningen som ska infinnas på en fest går att nå genom att besökarna bjuder på sig själva och är allmänt roliga. Även berusningen kan fungera som en hjälp på vägen för att komma i rätt feststämning.

Alkoholen fungerar oftast som ett socialt objekt kring vilket vännerna samlas för att bygga upp en feststämning. Informanterna berättar upprepade gånger om hur de släpper kontrollen i samband med festandet där intaget av alkohol hjälper dem att vara ansvarslösa. V och K är informanter och umgås i samma kamratkrets:

> V: Jag har ju polare som är såhär stiff. Dom ska vara såhär stela tills dom dricker. Ja då märker man ju skillnaden liksom. Dom är stela från början, typ kommer in några nya så bara, ’tja’. /.../ Ja, och sen så bara efter lite bärs, då bara ’oäää’, då ska dom vara värst, då ska dom typ höras överallt /…/ Det är ju från det här steget, sen här.
>
> K: Det är ju bättre att man är på en jämn nivå /.../ Dom släpper loss när dom vågar. Jag tror att dom är blyga.[113]

Genom att släppa vardagen och det som är jobbigt anpassar de sinnet till festen. Då informanterna har alkohol i kroppen kan de känna sig trygga på det sättet att det inte gör någonting om de gör bort sig. Informanterna berättar att om de skulle de göra bort sig när de har alkohol i kroppen kan de skylla på att de var berusade vilket för omgivningen är en godtagbar ursäkt.

Informanternas utsagor kan förstås som att förtärandet av alkohol hjälper dem att slappna av under festandet. Att umgås med sina vänner är enligt informanterna en viktig del i festandet. Informanterna beskriver hur varje fest kan se likadan ut från gång till gång och där sättet att umgås på inte skiljer sig speciellt mycket från de olika festerna. De viktigaste sätten att umgås på är enligt informanterna att prata och att dansa med varandra. Precis som att sättet att umgås på upprepas från fest till fest blir även samtalsämnena lika. Samtalsämnena hålls alltid på en lättsam nivå där alla festens deltagare kan delta. Ibland pratar informanterna om gamla minnen vilket skapar en känsla av gemenskap och grupptillhörighet. Det är också vanligt att de skämtar med varandra och kommenterar varandra.

Intervjuerna visar att informanterna dricker alkohol i syfte att umgås och känna en gemenskap med sina vänner. En informant berättar att öldrickandet med vännerna gör att de känner närhet med varandra på ett sätt som han anser är gemenskap. En yngre informant som inte dricker alkohol berättar att hon oftast får frågan varför hon inte dricker när hon är på fest. Hon anser inte att det är något problem att hon inte dricker och hennes vänner berättar att hon oftast hjälper dem när de är berusade och inte kan ta hand om sig själva. Då en person inte dricker får hon en annan funktion under festandet och eftersom hon inte deltar i det gemensamma

---

[112] Jennie Åström, (2006), ”Ruset av att ha kul”. I *Att färgas av andra – Om barns och ungdomars livsvillkor och identitetsskapande.* Uppsatsantologi från samhälls och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

[113] Jennie Åström, (2006), s.78.

drickandet blir exempelvis rollen som hjälpsam och omhändertagande hennes biljett till att delta i gemenskapen.

De äldre informanterna berättar att då någon av deras vänner inte dricker alkohol krävs alltid en ”acceptabel förklaring” till varför hon inte gör det, om personen inte har en acceptabel förklaring riskerar hon att bli mobbad resten av kvällen uttrycker de. Det verkar som om alkoholen blir en biljett till att delta i gemenskapen under festandet. De som inte dricker avviker från resten av gruppen och måste söka nya vägar till att delta i gemenskapen.

Under festandet får individen en social tillhörighet genom den närhet och det samarbete som skapas mellan henne och gängets övriga medlemmar. Gänget skapar tillsammans en speciell mentalitet, ett sätt att vara på och ett sätt att tala på som identifierar tillhörigheten till det egna gänget. Att upprepningar i form av att ett specifikt samtalsämne eller ett specifikt sätt att bemöta varandra på uppstår när gruppen är samlad blir en bekräftelse på att gruppen har något gemensamt och de kan känna samhörighet till varandra. Varje person har en egen roll inom gruppen som blir ett medlemskap och en biljett till gemenskapen. När gruppens medlemmar spelar sina roller för varandra har det lättsamma, roliga samtalsämnet en stor betydelse. Genom det lättsamma samtalet har gruppens alla medlemmar lätt att delta i gemenskapen och skapandet av den kollektiva identiteten.

När den unga individen når den ålder då hon börjar testa sin identitet använder hon bland annat festens arena för att konstruera och rekonstruera dem. Festen är en lämplig arena för individen att pröva olika identiteter på. Då individen är osäker på hur hon ska framträda skiftar hon mellan olika identiteter (fasader eller roller). Skapandet av olika identiteter underlättas i samband med festandet då individen kan skylla ifrån sig på alkoholens effekter då hon uppträtt under en fasad eller provar en identitet som hon senare inte vill identifiera sig med.

Förebilder

I de studier som gjorts i samband med processutvärderingen och i likhet med flera tidigare studier har det framkommit att barn och ungdomar i större utsträckning identifierar sig med och ser jämnåriga kamrater som förebilder och inte vuxna personer som man traditionellt sätt ser som förmedlare av drogrestriktiva attityder och normer.[114] Undantaget är ungdomarna i Anderssons studie. De menade att skolan och skolans undervisning var den viktigaste arenan för att nå kunskap om alkohol och droger.

Pernilla Fransson skriver i sin uppsats att för att det drogförebyggande arbetet ska fungera krävs det att skolans undervisning utgår från elevernas situation, förutsättningar och erfarenheter./…/ Undervisningen utgår från hur de vuxna tror att ungdomarnas situation ser ut, inte hur den faktiskt ser ut. Istället för att använda sig av vuxna människor som föräldrar och lärare som faktiskt i många fall sitter inne med rätt sorts information väljer ungdomar att söka sin kunskap på andra håll. /…/ Utanför hemmet är det en helt annan verklighet som ungdomarna måste anpassa sig till, där råder inte samma social regler eller normer som hemma hos föräldrarna. När ungdomarna kommer ut utanför hemmet är det kompisarna som är det viktiga.[115]

---

[114] Pernilla Fransson, (2006).

[115] Pernilla Fransson, Ungas tankar om drogförebyggande arbete, i Kerstin Johansson & Karin Osvaldsson, (2006), *Lägesrapport till processutvärderingen av Sköldpaddan*, (i författares och uppdragsgivares ägo)

Hur påverkar detta att jämnåriga är så viktiga arbetet med barn och ungdomar i verksamheten Sköldpaddan? Under fokusgruppsintervjun säger Petra, lärare att det dels är föräldraarbetet men också detta med förebilder bland barn och ungdomar som måste förstärkas och förbättras. Ett förslag är att införa så kallad elevdemokrati och det som är på gång till hösten är en ”friendsutbildning”, dvs. att utbilda kamratstödjare/elevstödjare. Petra menar att det finns mycket kvar att göra på det området men att det är jätte viktigt att ta tillvara ungdomar med bra krafter på skolorna och ge dessa riktiga arbetsuppgifter.

> Att man gör någonting aktivt av det och då har man de ungdomarna sen bland de andra som t.ex. att kamratstödjarna kan arbeta och även kan göra övningar tillsammans med en grupp elever med en vuxen handledare i livskunskap.[116]

Samtidigt menar Åsa, socialsekreterare att det förefaller sig ganska naturligt att ungdomar ser jämnåriga som förebilder:

> En vuxen kontra en ungdom. Det är väl ganska naturligt att man upplever det så. Att kompisarna är viktigare, säger man i alla fall. Man jag tror inte att det är så enkelt. Visst sen finns det säkert saker som vuxenvärlden behöver göra för att möta unga människor. Lyssna på vad som har att säga. Hur ser dom på sin verklighet och lyssna på det. Att ta en dialog kring det.[117]

I Franssons undersökning[118] säger informanterna själva att mycket av den kunskap de har om droger och alkohol kommer från kompisar. Det behöver inte alltid vara så att kompisarna förmedlar sina erfarenheter vidare utan det kan i många fall vara så att informanterna själva har sett vad som hänt eller kanske hört det på omvägar. De yngre informanterna berättar om hur elever på skolan springer omkring och är påverkade av narkotika. Eleverna beter sig underligt och bli till slut hämtade av socialen. Den negativa bild informanterna har av narkotika verkar främst komma från personer i deras omgivning, genom erfarenheter har ungdomarna bildat sig en starkt negativ bild av droger. Det beteende som ungdomarna förknippar med droganvändande är ett beteende som de ser ner på.

Det finns vänner vars erfarenheter väger tyngre än andras, det är främst de äldre vännernas information som ungdomarna säger sig lita på. Informanterna säger att deras kunskap ofta kommer från kompisar som tidigare provat och sedan berättat hur de upplevt det. Överlag väger vad de äldre vännerna säger tyngst, en av de yngre informanterna som går i åttan säger, ”de flesta nior litar man mer på än åttor”. En annan informant säger ”de på skolan vet mycket om det här, de äldre eleverna, de vet mycket om det”. Anledningen till att yngre vänner och vänner i samma ålder inte medvetet används för att få information om droger och alkohol beror på att de enligt informanterna inte är lika ärliga. En av de yngre informanterna sa: ”de (åttorna) överdriver ju bara för att det ska låta bra”. Enligt informanterna beror överdriften på att åttorna vill verka äldre och tuffare. Informanterna säger sig vara medvetna om att kompisar inte alltid kommer med rätt information så för att vara säkra på att informationen är rätt väljer de att använda sig av flera olika vänner, de frågar runt och väljer sedan att tro på det svar som de flesta ger dem. Det finns fler kriterier för vilka vänner ungdomarna väljer att lyssna på, de vänner som själva är öppna för droger och alkohol väljer informanterna att endast kritiskt lyssna på.

Det finns en tydlig skillnad när det gäller att lita på sina vänner i skapandet av sin syn på alkohol jämfört med droger. Ungdomarna litar till stor del på sina vänner när det gäller vad de förmedlar om alkohol och dess effekter. När det däremot handlar om droger har informanterna inte lika

---

[116] Petra Isaksson, från fokusgruppsintervju 2006

[117] Åsa Nilsson, från fokusgruppsintervju 2006

[118] Pernilla Fransson, (2006).

stor tillit till kompisar. Anledningen till det är troligen att erfarenheter med droger inte är lika vanliga som erfarenheter med alkohol och att alkohol är mer legitimt. När det gäller ”alkohol så pratar alla öppet” sa en informant.

I Pernilla Franssons resultat framkommer att både de yngre och de äldre informanterna upplever att de inte kan tala med sina föräldrar eller andra vuxna om sina funderingar kring droger och alkohol. Några av informanterna talar om att de inte haft några samtal med föräldrarna rörande alkohol eller droger. En orsak till att ungdomarna inte talar med föräldrar och andra vuxna om alkohol och droger är för att de tror att föräldrarna bara kommer att missuppfatta allt. Enligt ungdomarna skulle de vuxna bara misstänka dem för att ha tagit droger eller alkohol, och därför börja ställa massa frågor istället för att svara på funderingarna.

Informanterna är även osäkra på om föräldrarna verkligen ska tala med sina barn om alkohol och droger. Enligt dem spelar det förmodligen ingen större roll vad föräldrarna säger, barn lyssnar ändå inte på sina föräldrar. Informanterna påpekar också att de har svårt att ta sina föräldrars uppmaningar på allvar när de säger att det är farligt med alkohol, detta eftersom föräldrarna ger dubbla budskap genom att säga så men sedan själva konsumera alkohol inför ungdomarna. Under stor del av uppväxten har många barn sett sina föräldrar dricka samtidigt som föräldrarna säger att alkohol är farligt.

Det är som sagt inte bara vad omgivningen säger som påverkar ungdomarna utan även hur omgivningen agerar. Som informanterna sa så påverkas de av att föräldrarna dricker alkohol, men även andra släktingars beteende påverkar enligt dem själva hur de ser på droger och alkohol. Det fanns informanter som hade släktingar som nyttjat narkotika, detta gjorde enligt dem själva att de hade en bild av att just detta preparat inte var så farligt. Deras släktingar hade ju klarat sig bra trots sitt missbruk. Att se hur omgivningen och speciellt vuxna personer använder ett förbjudet preparat ger barn och ungdomar budskapet att även farliga och olagliga preparat kan konsumeras. Detta skapar en bild av att droger och alkohol är okay även om det sagda budskapet är ett annat. Gång på gång får ungdomar höra att droger och alkohol är farligt och kan skada deras hälsa, men gång på gång får de även se hur föräldrar, släktingar och andra vuxna konsumerar utan att få några allvarliga konsekvenser eller skador.[119]

[119] Pernilla Fransson, (2006).

Referenser

Studentuppsatser vid SKA

Andersson, Andreas m.fl., (2006),*Att färgas av andra – Om barns och ungdomars livsvillkor och identitetsskapande.* Uppsatsantologi från Samhälls- och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

Andersson, Andreas, (2006), När man dricker för mycket" - Ungdomars attityder och kunskaper om droger I *Att färgas av andra – Om barns och ungdomars livsvillkor och identitetsskapande.* Uppsatsantologi från Samhälls- och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

Berg, Rebecka, (2006), *Att agera inom "drogpreventionens" givna ramar –En diskursanalytisk studie om styrningspraktiker på nationell-, lokal- och verksamhetsnivå* Magisteruppsats. Utbildningsprogrammet Samhälls- och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

Dunérholm, Katerina, (2006), "Jag är här jämt. Var ska man annars vara?" I *Att färgas av andra – Om barns och ungdomars livsvillkor och identitetsskapande.* Uppsatsantologi från Samhälls- och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

Fransson, Pernilla, (2006), *Ungas tankar om drogförebyggande arbete.* Magisteruppsats. Utbildningsprogrammet Samhälls- och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

Kindh, Miriam, (2006), *Livskunskap – ett drogförebyggande arbete.* Magisteruppsats. Utbildningsprogrammet Samhälls- och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

Mässing, Johanna, (2006), *Sikta högt nå långt - tankar om drogprevention och samverkan.* Magisteruppsats. Utbildningsprogrammet Samhälls- och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

Nilsson, Minna, (2006), "Fast vi ser ju typ nästan allt som händer" - Om livsvillkoren för unga tjejer i ett område präglat av droger, kriminalitet, våld och vapen. I *Att färgas av andra – Om barns och ungdomars livsvillkor och identitetsskapande.* Uppsatsantologi från Samhälls- och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

Åström, Jennie, (2006), "Ruset av att ha kul". I *Att färgas av andra – Om barns och ungdomars livsvillkor och identitetsskapande.* Uppsatsantologi från Samhälls- och kulturanalys, ISV, Linköpings universitet.

Litteratur

Alderin, Mia, (2006), *En lära om livet – för livet. En studie om en skolas arbete med ämnet livskunskap.* Magisteruppsats, ISV, Linköpings universitet.

Ambjörnsson, Fanny, (2004), *I en klass för sig. Genus klass och sexualitet bland gymnasietjejer.* Stockholm: Ordfront.

Berg, Rebecca, *Förstudie till processutvärderingen av verksamheten Sköldpaddan*, (i författarens, uppdragsgivarens samt uppdragstagarens ägo), 2005.

Bergseth, Brita, (red)., (2003), *Socialt arbete: en nationell genomlysning av ämnet.* Stockholm: Högskoleverkets rapportserie 2003:16R.

Bogdan, Robert & Taylor, Steven J., (1984), *Introduction to Qualitative Research Methods,* New York: Wiley.

Brante, Thomas, (2003), "Konsolidering av nya vetenskapliga fält – exemplet forskning i socialt arbete", i Bergseth, Brita, (red), *Socialt arbete: en nationell genomlysning av ämnet.* Stockholm: Högskoleverkets rapportserie, 2003:16R.

Bäckman, Maria, (2006), *Kön och känsla. Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet.* Riga: Makadam förlag.

Ditt nya Hageby, Nedladdat 2005-10-27 från http://www.dittnyahageby.nu.

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar, (1996),*Vardagslivets etnologi*, Stockholm: Natur och Kultur.

Eskilsson, Marie, (2003), "*Att lära sig leva". En empirisk studie av pedagogers och elevers uppfattningar av livskunskapsundervisningen i Söderköpings kommun.* C-uppsats, ITUF, Linköpings universitet.

Ferrer-Wreder, Laura, Stattin, Håkan, Cass Lorente, Carolyn, Tubman, Jonathan G. & Adamson, Lena, (2005), *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga - en forskningsöversikt,* Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, Statens institutionsstyrelse, Stockholm: Gothia.

Foote White, William, (1984), *Learning from the Field.* Newbury Park: Sage Publications.

Gustafsson, Nina-Katri, (2005), *Svenskarnas intensivkonsumtion under 2002-2004*. Rapport SoRAD, Centrum för socialvetenskaplig alkohol och drogforskning, Stockholm.

Guvå, Gunilla & Hylander, Ingrid, *Grundad teori – ett teorigenererande forskningsperspektiv,* Stockholm: Liber, 2003.

Hansson, Jan-Håkan, (2003, "Kunskapsutveckling inom socialtjänsten: om några utmaningar", i Varg, Nils, (red), *Perspektiv på kunskapsutveckling inom socialtjänsten: en antologi*, Stockholm: Socialstyrelsen.

Heldmark, Thomas, (2005), *Alkohol - varför vi dricker som vi gör.* Stockholm: FAS, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap.

Hultman, Glenn & Björn, Eklund, (2002), *Utvärdering som meningsskapande: hur man tänker och hur man gör*, Skapande Vetande, Linköping: Linköpings Universitet.

Hultman, Glenn & Eklund, Björn, (1999), *Utvärdering i kommunerna. En handbok Hur man gör och Hur man tänker.* Rapport 1999:1, Linköping: Linköpings Universitet.

Johansson, Kerstin & Osvaldsson, Karin, (2006), *Lägesrapport till processutvärderingen av Verksamheten Sköldpaddan,* (i författares och uppdragsgivares ägo).

Johansson, Kerstin, (2005), *Socialpolitik, kunskapsutveckling och förnyelsearbete i socialt arbete: Exemplet Östergötland.* CKS 2005:2, Linköpings universitet.

Kimber, Birgitta, (1999), *EQ – livsnödvändig kompetens: en introduktion till arbetet med EQ i skolan.* Solna: Ekelund.

Kimber, Birgitta, (2004), Att *främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens*. Solna: Ekelund.

Konkurrensverket, (2003), *Övervakning av det svenska detaljhandelsmonopolet för alkoholdrycker* – Rapport till Europeiska kommissionen. Dnr 85 Stockholm: Konkurrensverket.

Kuntsche, Emmanuel, Knibbe, Ronald, Gmel Gerhard och Engels, Rutger, (2005), *Why do young people drink? A review of drinking motives.* Clinical Psychology Review, 25: 841-861.

Lalander, Philip & Thomas Johansson, (1999), *Ungdomsgrupper i teori och praktik*, Lund: Studentlitteratur.

Lalander, Philip och Carmona Santis, Nelson, (2004), *Utanförskap och droger: Om unga chilenare i en lågstatusförort.* Stockholm: Mobilisering mot narkotika 2.

Lalander, Philip och Salasuo, Mikko (red), (2005), *Drugs and youth cultures: global and local expressions* NAD-publikation 46, Helsinki: Nordic council for Alcohol and Drug Research.

Lalander, Philip, (1998), *Anden i flaskan. Alkoholens betydelser i olika ungdomsgrupper.* Stockholm/Stehag: Symposion.

Lalander, Philip, (2001), *Hela världen är din – en bok om unga heroinister.* Lund: Studentlitteratur.

Nilsson, Agneta, (2001), *Livskunskap. Det goda samspelet – går det att lära ut?* Sundbyberg: Stiftelsen allmänna barnhuset och folkhälsoinstitutet.

Ohlsson, Bjarne, (2005), *Drogförebyggande arbete – en handbok*, Stockholm: Svenska kommunförbundet, 2001

Parmander, Marianne, *Från idé till verklig förändring - att planera genomföra och utvärdera förändringsprojekt i kommun och landsting*, Lund: Studentlitteratur.

Persson, Anders & Kerstin Svensson, (2005), *Drogförebyggande arbete i skolan*, Lund: Studentlitteratur.

Petersson, Sylvia, (1988), "Kvinnor vid universitet", i Liedman, Sven-Eric & Olausson, Lennart, (red), *Ideologi och institution: om forskning och högre utbildning* 1880-2000, Stockholm: Carlsson.

Quinn Patton, Michael, (1990), *Qualitative Evaluation and Research Methods*, California: Sage, 1990.

Sahlin, Ingrid, (2000), *Brottsprevention som begrepp och samhällsfenomen*, Lund: Arkiv förlag.

Skolverket, (2000), *Nationella kvalitetsgranskningar 1999 : [skolors arbete mot mobbning och annan kränkande behandling : sex- och samlevnadsundervisningen : undervisningen om tobak, alkohol och andra droger]* Stockholm : Statens skolverk : Liber distribution.

Socialstyrelsen, (2000), *Samverkan som organiseringsprocess- påverkan på organisation och system. En studie av åtta olika områden* Rapport 2000:3, Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen, (2004), *För en kunskapsbaserad socialtjänst: redovisning av ett regeringsuppdrag åren 2001-2003*, Stockholm: Socialstyrelsen..

SoRAD, Centrum för socialvetenskaplig alkohol och drogforskning, (2003), Tabellredovisning av svenska folkets alkoholvanor Stockholm, SoRAD.

Strauss Anselm & Corbin, Juliet, (1990), *Basics of Qualitative Research*, Newbury Park: Sage.

Svanström, Leif, (2002), *En introduktion till folkhälsovetenskap*, Lund: Studentlitteratur.

Swift-Johannison, Anna, (2004), *Regional samordning i det alkohol- och drogförebyggande arbetet.* Rapport till Alkoholkommittén. 2004 Nedladdat 2006-05-16 från: http://www.cerum.nu

Söderberg, Per, (2004),*Verksamhetsplan "frimärket"*, Socialförvaltningen, Filipstads kommun, 2004

Tengvald, Karin, (2003), "Evidensbaserad praktik om strävan att öka kunskaperna om verkningsfulla insatser", i Varg, Nils, (red), *Perspektiv på kunskapsutveckling inom socialtjänsten: en antologi*, Stockholm: Socialstyrelsen.

Widh, Margareta A., (2003,*Livskunskap och värdegrund. Varför ska man undervisa i social och emotionell träning i skolan?* Examensarbete IUV, Linköpings universitet.

Wiklund, Gunilla (red), (1997), *Att arbeta med förebyggande projekt: en kritisk betraktelse.* Stockholm, BRÅ.

ÖPP- *Örebro preventionsprogram*, nedladdat 2006-11-01 från http://www.oru.se

Aktuella hemsidor – alkohol och narkotika frågor

www.drugnews.nu

Ett samarbete mellan nykterhetsrörelsen IOGT-NTO, Riksförbundet Narkotikafritt Samhälle och Frilansgruppen Rasp. Drugnews mål är att snabbt och initierat granska och presentera nyheter om tobak, alkohol, narkotika och andra droger.

www.drugsmart.com

Drugsmart är statens ungdomssatsning mot narkotika. Drugsmart är en webbplats som handlar om alkohol, narkotika och tobak. Där hittar du massor av information oavsett om du gör ett skolarbete, är allmänt intresserad eller behöver råd och hjälp.

www.drogkampen.nu

En tävling som syftar till att ge eleverna kunskaper och upplevelser som skall mynna ut i ett personligt ställningstagande: Ett liv fritt från droger.

www.drogportalen.se

På Drogportalen kan du hitta det mesta som berör alkohol och narkotika. Nyheter, fakta, teman, kalendarium är några exempel. Du kan också delta i diskussioner, prenumerera på nyheter eller varför inte starta en studiecirkel.

www.rns.se (Riksförbundet Narkotikafritt Samhälle)

Deras främsta uppgift är att bilda opinion för en restriktiv narkotikapolitik. Religiöst och partipolitiskt obundna.

www.fmn.se (Riksförbundet Föräldraföreningen Mot Narkotika)

Riksförbundet Föräldraföreningen Mot Narkotika är en partipolitiskt och religiöst obunden föräldraförening. FMN ser som sin främsta uppgift att med råd och stöd hjälpa familjer som misstänker missbruk eller där detta konstaterats bland barn och/eller andra anhöriga.

www.alkoholkommitten.nu (Alkoholkommittén)

Har som uppdrag att i enlighet med den nationella handlingsplanen för att förebygga alkoholskador. Alkoholkommittén arbetar för en bättre alkoholkultur. Deras målsättning är att

berusningsdrickandet ska minska. De arbetar även för att skadorna ska bli mindre hos individen, inom familjen samt i samhället i stort.

www.bra.se (Brottsförebyggande rådet)
Är den myndighet som har till uppgift att ”främja brottsförebyggande insatser genom forskning, utveckling och information”.

www.can.se (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning)
CAN är en folkrörelsestyrd statlig organisation som är till för att förmedla information och kunskap om narkotika. CANs viktigaste uppgift är att samla in, bearbeta och sprida saklig information om alkohol och narkotika till alla som arbetar drogförebyggande

www.fhi.se (Folkhälsoinstitutet)
Ett nationellt kunskapscentrum för folkhälsa.

www.stat-inst.se (Statens Institutionsstyrelse)
SiS, Statens institutionsstyrelse, är en statlig myndighet som bedriver vård och behandling av ungdomar och vuxna missbrukare. Här finns allt från forskning till fakta och publikationer.

www.sad.forsk.se (Svenska föreningen för alkohol- och drogforskning)
Förening som arbetar för att främja forskning om drogfrågor, och sprida kunskaperna från forskningen.

www.mobilisera.nu (Mobilisering mot narkotika – Narkotika politisk samordning) En framgångsrik narkotikapolitik kräver insatser av många olika ansvariga organisationer, på central, regional och lokal nivå. Mobilisering mot narkotika har i uppdrag att initiera och samordna insatserna på nationell nivå.

www.carnegieinst.se (svenska Carnegieinstitutet)
Detta är en stiftelse som arbetar med forskning ”om drogmissbruk, kriminalitet och andra betydande nutida samhällsproblem.” På sidan hittar man bl.a. lite artiklar och böcker om detta.

Internationella hemsidor

http://www.casacolumbia.org/absolutenm/templates/Home.aspx (CASA The National Center on Addiction and Substance Abuse at Columbia University)
CASA är en amerikansk tvärvetenskaplig think tank vars mål är att upplysa om drogmissbrukets skador och dess kostnader.

http://www.nida.nih.gov/NIDAhome.html (NIDA (National Institute on Drug Abuse, USA) En del av amerikanska National Institutes of Health, som bedriver mycket intressant forskning om narkotika, missbruk och beroende.